

TÜRK-İSLAM KÜLTÜRÜNDEKİ DESTİMAL GELENEĞİ İLE HRİSTİYAN İNANCINDAKİ KUTSAL MENDİL İKONOGRAFİSİNİN KARŞILAŞTIRILMASI*

COMPARISON OF THE DESTİMAL TRADITION IN TURKISH-ISLAMIC CULTURE AND THE ICONOGRAPHY OF HAGION MANDYLION IN THE CHRISTIAN BELIEF*

Nergiz DEMİR SOLAK**

Yunus BERKLİ***

ÖZ

Osmanlı Devleti'nde 18 ve 19. yüzyıllarda destimal törenleri yapıldığı bilinmektedir. Her yıl Ramazan ayının on beşinde Topkapı Sarayı'nda gerçekleştirilen *Hırka-i Saadet* ziyaretinde Osmanlı padişahı tarafından destimal adı verilen mendiller dağıtılırdı. Bu mendiller, Hz. Muhammed'in kullanmış olduğu hırkaya temas ettirilerek kutsallaştığına inanılan eşyalardı. Devlet erkânında bulunan önemli kişilerden başlayarak toplumun farklı kesimlerinden insanlara dağıtılan mendiller aracılığıyla Hırka-i Saadet'e duyulan saygı ve sevginin paylaşılması sağlanmıştır. Kutsiyet atfedilen bu destimallerin sosyal bir ikonografi oluşturdukları söylenebilir. Hristiyan inancındaki Kutsal Mendil ikonografisinin doğuşunu anlatan rivayetlerden birine göre; Edessa (Urfa) Kralı V. Abgaros, çaresi bulunamayan bir hastalığa yakalanır. Aynı dönemde mucizeler gerçekleştirerek hastaları iyi eden Hz. İsa'nın adını duymuştur. Hastalığına çare olabileceğini düşünerek onun resmini yapması için birini görevlendirir. Gönderilen elçinin resmi tamamlayamadığını anlayan Hz. İsa, yüzünü bir mendile/örtüye silerek terli mendili elçiye uzatır. Hz. İsa'nın yüzünün şeklinin bu mendile/örtüye çıktığına inanılmaktadır. Örtüdeki tasvirin Hz. İsa'nın görselleştirildiği eserlere da kaynaklık ettiği düşünülmektedir. Bu tasvirin en önemli özelliği hastalara şifa verdiğine inanılmasıdır. İnsan eliyle yapılmadığına inanılan suret, mucizevi bir yaratım sürecine sahip olması nedeniyle de saygınlık kazanmıştır. Bu çalışmada, Hristiyan inancında yer alan ve araştırmacılar tarafından ilk ikona olarak da kabul gören "Kutsal Mendil" (Hagion Mandylion) ile Türk-İslam geleneğinde devlet eliyle törene dönüştürülmüş olduğunu gördüğümüz "Destimal-i Şerif" mendilleri, ikonografik açıdan karşılaştırılarak iki ikonografinin ortak ve farklı yönleri üzerinde durulacaktır. Her iki dinde de çeşitli açılardan kutsiyet atfedilen bu mendiller "koruyucu kutsal eşya" olarak görül-

* Bu çalışma Kocaeli Üniversitesi'nin 28.05.2021-29.05.2021 tarihlerinde düzenlediği I. Lisansüstü Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulan aynı başlıklı yayımlanmamış bildirinin genişletilmiş şeklidir.

* This study is an expanded version of the unpublished paper with the same title presented at the 1st Graduate Social Sciences Symposium organized by Kocaeli University between 28.05.2021-29.05.2021.

** Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Erzurum.
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3605-5313> ♦ E-mail: nergiz.demir@atauni.edu.tr

*** Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Erzurum.
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3650-3681> ♦ E-mail: yberkli@atauni.edu.tr

müştür. Bunun yanı sıra uğurlu, mübarek ve bereketli sayılmakla birlikte kimi zaman da şifa umulan ve manevi değeri yüksek bir eşya olarak değer verildiğini söylemek mümkündür. Bu çalışmada, peygamberlerin ya da mübarek kabul edilen kişilerin bedenlerinden temas yoluyla nesneye geçen kutsiyet üzerinde durularak eşyaya kutsiyet kazandırma meselesinin irdelenmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Destimal, kutsal mendil, Türk İslam kültürü, Hristiyanlık, ikonografi.*

ABSTRACT

While the items left behind after death are commemorated with the memory of the deceased and kept by their relatives, in case of the death of an important person, it is seen that these items are attributed to a larger audience based on the place the person has in the society. In all religions, objects associated with the sacred are valued. The materialization of the sacred and its worldly appearance are generally examined in four main groups: Holy places, holy times, holy beings (persons) and holy objects. These sacred objects, in other words, the Sacred Relics, of which great care is taken to be preserved, are highly respected by the society.

It is seen that the objects considered sacred in religions are considered as binding on the society. The most important example of this was in the Ottoman Empire between the thirteenth and nineteenth centuries. It is the Destimal Tradition that has become traditional for centuries. In the Destimal Ceremony held in the Topkapı Palace, towels called destimal are distributed by the Ottoman Sultan during the visit to the Hırka-i Saadet, which is repeated on the fifteenth of Ramadan every year. It can be said that these destimals, which are sanctified in terms of providing the opportunity to touch the sacred, integrate with it and bring it into life, constitute a social iconography.

According to one of the narrations describing the birth of the holy towel iconography in the Christian faith; King Abgaros V of Edessa (Urfa) fell ill with an incurable disease. In the same period, he heard the name of Jesus. Thinking that he can cure his illness, he assigns someone to paint his picture. It is believed that the towel / cover that he gives to the person who wants to paint the picture of Jesus, wipes his sweat and puts his face on it. The most important feature of the depiction on the cover, which is known to be the source of the works in which Jesus is visualized by considering the original, is the belief that it heals the sick. The image, which is believed not to have been made by human hands, has gained respect due to its miraculous creation process.

Destimal marks cardigan, while cardigan emphasises the Prophet Muhammad and Hagion Mandylion marking Jesus. While carrying the traces of cardigan and destimal contact, when it comes to holy towel, image is added to it. From this point of view, the belief that the depiction of Jesus appeared ‘without human touch’, that ‘miraculously’, differentiates its nature.

In this study, the “Holy Towel” (Hagion Mandylion), which is included in the Christian faith and is accepted as the first icon by researchers, and the “Destimal-i Şerif” towels, which we see transformed into a ceremony by the state in the Turkish-Islamic tradition, are compared iconographically and the common and different aspects of the two iconographies. These towels, which are attributed to holiness from various aspects in both religions, were seen as “protective sacred items”.

Keywords: *Destimal, hagion mandylion, Turkish Islamic culture, Christianity, iconography.*

Giriş

Kutsal kelimesi, “Güçlü bir dinî saygı uyandıran veya uyandırması ve karşı çıkılmaması gereken, tapınılacak veya yolunda can verilecek derecede sevilen kutsi, mukaddes, Tanrısal olan” gibi anlamlar taşımaktadır.¹ “Yunancada hagios, Latince de sacrum kelimeleriyle karşılanan kutsal kavramı, bir din içerisindeki unsurları birbirine bağlayarak o dinin bütünlüğünü sağlayan veya kuşatan en temel eleman olup din bilimlerinin ana konularındandır.”² Yapısal olarak Türkçe “kut” kelimesinden türetilmiş olsa da kelime, anlam olarak Arapça kuds ve kudsi kelimelerinin manalarını taşır.³ Kuds kelimesinden türeyen kutsiyet ise “tabiatüstü bir güçte ve onunla temas sonucunda bazı varlıklarda bulunduğu inanan aşkın nitelik”⁴ anlamına gelmektedir. Kutsal olan sıradışı, olağanüstü, etki gücü yüksek, aşkın, etkileyici, belirleyici, insanı harekete geçiren, yönlendirici gibi niteliklerle anılır.⁵

20. yüzyılda Batı dünyasında “kutsal” üzerine düşünceleri yankı bulan isimler arasında *Kutsal ve Kutsal Dışı* adlı eseriyle Mircae Eliade ve *Kutsala Dair* adlı eseriyle ise Rudolf Otto yer almaktadır. Yine bu alanda görüşleri bulunan düşünürlerden Emile Durkheim, James L. Cok, Antoine Vergote gibi önemli isimleri saymak mümkündür.

Eliade’ye göre kutsal, tezahürleri (hiyerofani) sayesinde öğrenilir. Hem kullanışlı hem de açık olan bu terim, kutsal adına ne görünmesi gerekiyorsa o kadarını ifade eder. Bu açıdan dinler tarihi bir hiyerofaniler birikimi olarak değerlendirilebilir. “Dinsel bir deneyim yaşayanlar açısından tüm doğa kozmik bir kutsallık olarak belirtmeye müsaittir. Kozmos bütünüyle bir hiyerofani olabilir.”⁶ Kutsalın herhangi bir nesnede, bir taşta veya bir ağaçta tezahür etmesi en basit hiyerofaniler arasında sayılabilirken Hristiyanlar açısından üstün bir hiyerofani örneği ise Tanrı’nın İsa Mesih’te tecessümüdür.⁷

Kutsal kavramını rasyonel ve sezgisel bileşenlerden⁸ oluşan karmaşık ve özel bir unsur olarak gören Otto’ya göre kutsal karşısındaki hissiyat korkudan ziyade ürpertiyle⁹ ilişkilidir. Otto, ürperti hissinin başlangıçta tekinsiz ya da esrarengiz bir duygu uyandırdığını ifade ederek bunun acayip ve anormal karşısında hissedilen bir korku olduğunu belirtir.¹⁰ Otto’ya atıfla yüze sürülen mendile çıkan iz, ilk etapta böylesine tekinsiz bir ürperti uyandırır diyebiliriz.¹¹

1 TDK Sözlük, 2022.

2 Demirci, 2002, 495-496.

3 Kubbealtı Lugatı, 2022.

4 Demirci, 2002, 495-496.

5 Gündüz, 2020, 17.

6 Eliade, 2019c, 16.

7 Eliade, 2019c, 15.

8 Otto, 2014, 149.

9 Otto, 2014, 35, 44.

10 Otto, 2014, 46.

11 Otto, 2014, 47.

Din ve fenomenoloji ilişkisi içinde kutsalı ele alan Cok'a göre kutsal, dindar kişinin kendi bilinç yapısında 'inşa olunur'. Bu yapı, ayrıca kutsalı algılama ve onun tezahürlerini anlamının yoludur.¹² Durkheim'e göre kutsallık, toplum için kurucu bir işleve sahiptir. Politik bir kategori olarak kutsallık toplumu dışarıya karşı birlik hâlinde tutmak gibi bir rol üstlenir.¹³ Kutsalı yerleşik anlamını bulmuş bir kavram olarak kabul etmemek gerektiğini vurgulayan Vergote'ye göre kutsalın katmanlı bir yapısı ve anlamı söz konusudur. Dinî yönüyle kutsal, fiiller ve işaretler aracılığıyla dünya ile iletişime geçmiş olan ilahi mutlak kudrete işaret eder. Başka bir ifadeyle, "dinî kutsal, bir kutsama neticesinde eşyada, dilde ve insanda hazır duruma gelmiş tanrısallıktır".¹⁴

Kutsalın belirlenmesinde iki temel yaklaşımın olduğunu söylemek mümkündür. Bir yanda kutsalın Tanrı tarafından belirlenmesi yer alırken diğer yanda insanlar (toplum normları) tarafından kutsallık atfedilen zaman/mekân/kişi/nesne bulunur. İlkinde kendiliğinden kutsal olma hâli söz konusu iken ikincisinde sonradan kutsal olma süreci veya kutsal hâle gelme kastedilmektedir.¹⁵ Hans Moll tarafından teorileştirilen kutsallaşma tipolojisinde¹⁶ bir nesnenin, eşyanın, mekânın, kişinin, ziyaret yerinin aşamalı olarak kutsiyet kazanması ve sosyal-toplumsal gerçekliğin bir sonucu olarak kutsal hüviyetine bürünmesi söz konusudur. Buna göre "kutsal emanetler", varlıkları itibarıyla kutsal addedilirken onlarla ilişki içinde olup halk inancında da yeri olan unsurlar ise kutsallaşma süreci tamamlanınca kabul görür. Konumuz açısından bakıldığında ise Kutsal Mendil, insanın müdahalesi olmadan kendiliğinden oluşan bir resim olması yönüyle ontolojik olarak kutsal kabul edilirken destimaller, Hırka-ı Şerif'le irtibatlandırılarak sonradan kutsallaştırılmış eşyanın örneğini sunar diyebiliriz.

Kutsal; Tanrısal ve aşkın olanı imleyerek manevi alana gönderme yaparken "bizim dünyamıza ait olmayan bir gerçekliğin dünyamızın parçası olan nesnelere tezahürü"¹⁷ kutsallığı beş duyu ile algılanabilen maddi bir boyuta taşıyarak onu dünyevileştirir. Diğer bir deyişle şekle girebilen her varlık, bu cisimleşme neticesinde dünyevileşir.¹⁸ Bu açıdan, bakmanın bile inanan kişiye sevap kazandırdığına inanılan Kâbe, cennetten geldiğine inanılan Hacer'ül Esved taşı ve geçmişi bugüne taşıyan yönüyle peygamberlerden kaldığına inanılan eşyalar, algılanabilir dünyada kutsalın maddi/dünyevi görünümleri olarak yer alır.

12 Cox, 2004, 217.

13 Coşkuner ve Aslan, 2018, 161.

14 Vergote, 2002, 209, 211, 227.

15 Özbolat, 2014, 124; Güç, 1998, 338; Eşmeli, 2020, 39-40.

16 "Hans Mol, kutsallaşma sürecini, dört aşamada ele almaktadır. Bu aşamalar; somutlaşma (objectification), bağlanma (commitment), ritüel (ritual) ve mit (myth)'den oluşur. Hans Mol'un kutsallaşma tipolojisi hakkında bilgi için Bk. Mol, 2020, 233-291; Özbolat, 2014, 126-128.

17 Eliade, 2019c, 15.

18 Taburoğlu, 2019, 47.

Hristiyanlıkta kutsiyetin merkezine teslis inancı otururken İslam kutsiyetinin merkezinde tevhid öğretisi yer alır.¹⁹ İslam'da kutsalın kaynağı tek başına yalnızca Allah'tır. Hristiyanlıkta ise Tanrı Baba olarak görülüp oğul İsa bu kutsiyete ortak edilmiştir. Hz. İsa'dan başka Hz. Meryem, havariler ve azizler de kutsal kişiler arasında sayılabilir. *Kuran*'da kutsal zaman ve mekânın örneklerine²⁰ yer verilirken peygamberler de dâhil olmak üzere kutsal insan ifadesine rastlanmaz, ancak “veli-evliya, muttaki” gibi kelimeler kutsala daha yakın olan insanları ifade etmek amacıyla kullanılmıştır.²¹ Rasyonalite çağına kadar kutsalın kaynağı Tanrı iken bu tarihten sonra pozitivism temelli bilim anlayışı kutsalın referansını oluşturur.²² Konumuz semavi din merkezli kutsal anlayışı içerisinde yer aldığından, biz referansını Tanrıdan/dinden alan kutsalın sınırları içinde meseleyi ele almaya çalışacağız.

Kutsalın somutlaşarak dünyevi bir görünüm kazanması genellikle dört ana grupta incelenir. Bunlar; kutsal mekânlar, kutsal zamanlar, kutsal varlıklar (kişiler) ve kutsal nesnelere. Kutsal mekânlar; tabiat üstü bir gücün herhangi bir yerde tezahürüne bağlı olarak korunmuş olup onlarla temas özel ritüelleri gerektirir. Hac mekânları, tapınaklar, kutsal mekânların örneğini oluşturur. Kutsal zamanlar; yılın belli dönemlerinin diğerlerinden farklılaşmasıdır. Bazı özel ritüellerin uygulandığı kutsal zamanların en bilinen örneği bayramlardır. Kutsal varlıklar; başta Tanrı olmak üzere doğüstü güçler, bazı insanlar, kabile şefleri, kâhinler, şamanlar, kehanet hayvanları da kutsal varlıklar içinde sayılabilir. Kutsal nesnelere; olağanüstü güçler taşıdığına inanılan taşlar, asa türleri, kutular, elbiseler ve yüzükler olmak üzere çeşitli nesnelere pek çok kültürde kutsal sayılmaktadır.²³ İnsanlar, kutsallığı temsil eden somut nesnelere üreterek bu nesnelere vasıtasıyla kutsal güçlerle ilişki kurma yoluna gitmişlerdir.²⁴ Mevcut sınıflamaya göre hem Hz. İsa hem de Hz. Muhammed kutsal varlıklar/kişiler olarak kabul görmekte olup onlara ait eşyalara ya da onlarla bağlantısı bulunan nesnelere kutsallık atfedilerek yaygın kullanımıyla “Kutsal Emanetler” olarak değer verilmektedir.

Bu çalışma, temelde kutsal nesnelere kategorisini kapsamakla birlikte çeşitli bakımlardan - kutsal nesnenin genellikle kutsal kişiyle doğrudan ya da dolaylı bir aidiyet ilişkisi içinde olması, bulunduğu/muhafaza edildiği mekânı kutsallaştırması, bazı önemli ve belirli zaman dilimlerinde ziyaret edilmesi ve başka nesnelere kendisine teması yoluyla yeni kutsallar türetme gücüne sahip olması gibi- diğer unsurlarla aralarında geçişkenlik söz konusudur. Çalışmada Kutsal Mendil ve destimallerin birer hiyerofani yani kutsalın tezahürü olmaları yönüyle incelenmeleri amaçlanmaktadır. Katı olan her şeyin buharlaştığı kutsal olan her şeyinse dünyevileştiği²⁵ bir evrende kutsalın maddi görü-

19 Gündüz, 2020, 21; Gündüz, 2009, 11; Eşmeli, 2020, 46.

20 Güç, 1998, 348; Musahan, 2015, 130-136.

21 Güç, 1998, 348; Musahan, 2015, 124.

22 Gündüz, 2020, 27.

23 Demirci, 2002, 495-496, Güneş, 2010, 26

24 Uygun, 2020, 103.

25 Berman, 1994, 128.

nümlerini sunan bu nesnelere etrafında şekillenen ikonografiden yola çıkılarak “koruyucu kutsal eşya”nın işlevleri ve onlara yüklenen anlamlar üzerinde durulmaya çalışılacaktır. Ayrıca dokunma yoluyla aktarılan kutsiyetin izi sürülerek bu yolla kutsalın yeniden üretilmesi ve çoğaltılması, çalışmanın geneline yayılan bir izlek olarak ele alınacaktır.

Kutsal Nesnelere ve Dokunmanın Büyüsü

Öldükten sonra arkada kalan eşyalar ölen kişinin hatırasıyla anılıp yakınları tarafından saklanırken tarihe mal olmuş önemli bir kişinin vefatı söz konusuysa bu eşyalara kişinin toplumda edindiği yere binaen daha büyük bir kitle tarafından önem atfedildiği görülür. Müzeler ise bu düşünceyi örnekleyen kalıntılar üzerine kuruludur. Kullanılan eşyalar, geçmişte yaşamış kişilerin varlığını ispatlayan önemli göstergelerdir. Bunlara bir nevi insanlık tarihinin kutsal emanetleri de denebilir. Ölen kişiye ait eşyaların akıbetinin çok eski zamanlardan itibaren insanları ilgilendiren bir konu olduğunu gösteren önemli örneklerden biri Türklerin ölümlerini her türlü eşyasıyla birlikte gömmeleridir. Bu anlayış ölmüş atalara duyulan saygının onların hatıralarına ve eşyalarına kadar sirayet eden uzantısı olarak yorumlanır.²⁶

Eliade’ye göre bir nesnenin değerli olmasının arkasındaki neden onu kuşatan simgelerle ilgilidir.²⁷ Türk kültüründe önemli bir yeri olan mezar taşları da simgesel anlamlarla doludur. Anadolu mezarları, Orta Asya’dan bu yana tıpkı yüz ya da ayak üzerinde olduğu gibi ölüye ait izleri taş üzerinde yeniden canlandırır.²⁸ Soyut formda tasarlanmış insan figürlü mezar taşlarında “ölen kişinin yaşamından pek çok kesitin (mesleği, unvanı, aldığı nişanlar, makamlar ve ölüm nedenlerine varıncaya kadar) görsel ve yazılı anlatımlarla verildiği görülmektedir.”²⁹ İnsan formundaki mezar taşları için, simgesel anlamda kişinin bu dünyadan ayrıldıktan sonra temsil edildiği bir son iz denilebilir. Başka bir örnek olarak Halid b. Velid’in, Hz. Peygamber’in Umre yaptığı sırada başını tıraş ettikten sonra o saçtan alıp sarığının içerisine saklaması ve ‘Bu sarık benle olduğu sürece her savaşta bana zafer nasip edildi.’ sözleri de bu simgeselliği yansıtır diyebiliriz.³⁰

Biyolojik kalıntıların ya da herhangi bir eşyanın ait olduğu kişi ile bağlantısının kesilmediği diğer bir ifadeyle o kişiyi temsil ettiği inancı büyülerde de karşımıza çıkmaktadır. “Bir insanın tırnaklarının, saçlarının ya da üzerinde taşıdığı eşyaların ondan ayrıldıktan sonra bile bu canlıyla sıkı ilişki içinde olduğuna”³¹ dair inanç bazı büyülerin doğasını açıklar. Örneğin oyuncak bir bebeğin üzerine kurbanın saçlarının konarak yakılmasıyla o kişinin bundan zarar görmesi arasında paralellikler kurulur. Eşya, sahibiyle özdeşleşirken canlının organizmasına ait minik bir parça bile tüm bedeninin yerine geçerek kişiyi temsil gücü kazanabilir. Büyünün aktarımı dokunuş sayesinde gerçekleşmektedir.³²

26 Ocak, 2018, 62.

27 Eliade, 2020, 466.

28 Sayın, 2015, 70.

29 Berkli, 2007, 58; Berkli, 2006, 185.

30 Yiğitoğlu, 2015, 139.

31 Eliade, 2020, 36.

32 Sayın, 2015, 75.

Bu nedenle kişiye ait biyolojik bir parçaya ya da eşyaya zarar vermek, kendisine zarar vermekle eşdeğer görülürken kalıntısına değer vermek ve onu koruyup saklamak sahibine değer vermek anlamına gelmektedir. Dolayısıyla nesneden şifa ve bereket umulması, onun kendi mevcudiyetinden uzaklaşarak kişinin dilek ve isteklerinin gerçekleşmesine aracılık etmesi anlamına gelir. Sonsuz sayıda “nesne”den oluşan eşya yüklü bir kütle arasından, ‘kutsal olan’ kendini öne çıkarır, önemsetir, kalıcı kılar.³³ Diğer bir ifadeyle kutsallık atfedilen nesne, farkındalık kazanmıştır.³⁴ Bu farkındalık sayesinde inananların gözünde büyüsel ya da büyüleyici bir çekim alanı oluştuğu söylenebilir.

Kutsalın önemli özelliklerinden biri de sirayettir. Kutsal olan bir şey, bu kutsallığı bir başka şeye aktarabilir. Kutsal bir kişinin el temasıyla başkalarını kutsallaştırması işlemi bunu örneklendirir.³⁵ Aynı durum kutsal mekânlarda da geçerlidir. Buralarda bulunan nesnelere dokunma, öpme, kutsal çeşmeden su içme vb. davranışlar kutsal gücün insan bedenine sirayet ettiğini göstermektedir.³⁶ Zeynep Sayın, İmgenin Pornografisi³⁷ adlı eserinde “dokunma” ile “mesafe” konusunu birlikte değerlendirir. Geçmişten gelen/kalan bir eşya olarak kutsal emanetlere dokunmak kutsal ya da mübarek kişiyle arada oluşan zaman ve mekâna dair mesafeyi ortadan kaldırır. Temas, belki de inancın soyut tarafını göz ve ten boyutuyla duymasanabilir hâle getirmesi bakımından insanlar açısından etkileyici bir gerçekliğe işaret eder. Kumaşa ya da kalıba çıkan ‘iz’e bahsedilen kanıtlayıcılık ise dokunma ve yüz sürme pratiklerini kişisel olarak deneyimlemeyi gerektirir. Bugün ulaşılması mümkün olmayan kişiye ait geçmişten gelen bir ‘iz’i imleyen kutsal nesneye dokunmak veya onu kendi gözüyle görmek isteyen insanlar bunun için sıraya girer. Temas, ize dönüşür; iz, kanıt sunar, kanıtla temas edebilen kişi içinse mesafeler aradan kalkmış kutsiyete erişilmiş olunur.

Kutsalla Metaforik Bütünleşmenin Bir Aracı Olarak Kutsal Emanetler

İlkel olarak nitelenen dinlerden beşerî ve semavi dinlere kadar bütün inananlar dinlerine ait çeşitli hatıra eşyaya önem vermiştir. Bu eşyaların toplumların anlam ve inanç dünyasında farklı karşılıkları ve önemi söz konusudur. Çoğunlukla bunların metafizik gücüne inanılmakla birlikte eşyanın sahibine duyulan sevginin bir göstergesi olarak korunduğu hatta tapınma derecesinde saygı gösterildiği de bilinmektedir. Bu tür hatıra eşyanın karşılığı olarak Arapçada eser (çoğulu asar), Batı dillerinde ise relic, relique (relik ve rölik) kelimeleri kullanılmıştır. Bu kelimeler, kutsal hatıra eşya anlamına gelmektedir. İnsanın kutsalla bir tür iletişimi olarak da yorumlayabileceğimiz bu eşyalar, en ilkel toplumlardan gelişmiş toplumlara kadar bütün topluluklarda değişik şekillerde kendini göstermektedir.³⁸

33 Eliade, 2019c, 24.

34 Erş, 2021, 88.

35 Demirci, 2002, 495-496.

36 Köse ve Ayten, 2010, 47.

37 Sayın, 2015, 68-69.

38 Bozkurt, 1997, 7.

Kutsal emanetler, gerek Hristiyanlıkta gerekse İslamiyet'te yalnızca belli bir yöneticinin ya da devlet politikasının tasarrufunda olmayıp her devirde yüklendiği manevi misyon ve taşıdığı sembolik değer teslim edilerek "emanet" ifadesine uygun bir yaklaşımla büyük bir ihtimam gösterilerek muhafaza edilmiştir.³⁹ Kutsal emanetler, 'maddenin aşkın dönüşümü'nü yansıtırken insanları Tanrı'ya yaklaştıran bir işlev de üstlenmiştir.⁴⁰ Hz. İbrahim'in bereket kazanı, Hz. Musa'nın asası, Hz. Yusuf'un sarığı, Hz. Davud'un eliyle yaptığı kılıcı, aşere-i mübeşşereden bazılarına ait kılıçlar, Hz. Osman şehit edildiğinde elinde bulunan *Kur'an-ı Kerim* görünmeyen bugüne taşınması⁴¹na örnek teşkil etmektedir.⁴²

İslam dininde Kutsal Emanetler, Hz. Peygamber'le birlikte diğer bazı peygamberlere ve sahabelere ait olup kutsal/mübarek kabul edilen eşyalardır. Büyük bir titizlikle korunan bu emanetlerin önemli bir kısmı, Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferiyle İstanbul'a getirilmiştir. Topkapı Sarayı'nda muhafazası sağlanan kutsal emanetler önceleri Harem-i Humayun'a daha sonra da Has Oda'ya konulmuştur. Bunlar arasında hırka-i saadet, dendan-ı saadet, kadem-i saadet, mühr-i saadet ve sakal-ı şerif gibi pek çok eşya bulunmaktadır.⁴³ Bunların içerisinde Hz. Peygambere ait hırkaların önemli bir yeri vardır. Tarihte Hz. Peygamber'e ait iki adet hırkadan söz edilmektedir. Bunlardan biri Hz. Peygamber'in Veysel Karani'ye verilmesini vasiyet ettiği söylenen hırkadır. İstanbul-Fatih'te bulunduğu camiye de adını veren bu hırkaya "hırka-i şerif" denilmektedir. Diğer hırka ise ashaptan Kâ'b b. Züheyr'in yazdığı *Kaside-i Bürde* adlı şiir üzerine Hz. Peygamber'in kendisini onurlandırmak mahiyetinde hediye ettiği hırkadır. Yaygın olarak "Hırka-i Saadet" adıyla anılmaktadır. Günümüzde Topkapı Sarayı'nda bulunduğu bölüme adını da veren Hırka-i Saadet Dairesi'nde muhafaza edilmektedir. Ancak tarihî kaynaklarda her iki ismin birbirinin yerine kullanıldığı da görülmektedir.⁴⁴

Mısır Seferinden sonra kutsal emanetlerin İstanbul'da toplanmasıyla birlikte Osmanlı payitahtı İslam âleminin dinî ve siyasi temsili noktasında merkezî bir konuma yerleşerek devletin meşruiyet ve devamlılığının simgesi olmuştur.⁴⁵ Osmanlı Devleti, gerek sosyal ve siyasi gerekse dinî bakımdan hem kutsalın sahibi hem de koruyucusu konumuna yerleşmiştir. Osmanlı'nın kutsalın manevi otoritesini arkasına alması siyasi gücünü pekiştiren önemli unsurlardan biri olmuştur. Zaman içerisinde kutsal emanetlerin bir kısmı hilafet ve siyasetle ilgili çeşitli sembolik anlamlar kazanmıştır.⁴⁶ Bu yönüyle Osmanlı Devleti'nde maddi ve manevi yaşam pratikleri çerçevesinde yer alan pek çok merasim, anma, kutlama gibi törensel etkinliklere Hırka-i Saadet'in dâhil

39 Atalar, 1994, 1081.

40 Eliade, 2019b, 74-75.

41 Sayın, 2015, 9, 70

42 Öz, 1953, 23-46.

43 Öz, 1953, 23-32.

44 Atasoy, 1998, 374-377.

45 Küçükaşçı, 2019, 53-54.

46 Topatan, 2019, 168.

edilmesi bu kutsal emanetin Osmanlı'da somut bir hükümdarlık sembolü olarak işlevini göstermektedir.⁴⁷ Kutsal emanetlerin teşrifiyle birlikte Has Oda, padişahlar tarafından halifelik makamı olarak görülerek ziyaret edilmiştir. Ziyaret dışında devlete ya da padişaha ait pek çok önemli görevde ve özel günlerde de başlangıç noktası kabul edilerek saray hayatına dâhil edilmiştir. Padişahlar tahta çıkınca ilk biati burada almış, kızlarının nikâh törenlerini burada yapmış, savaşlarda cepheye götürülecek sancak-ı şerif buradan yola çıkarılmıştır. Padişah cenazeleri de yine Hırka-i Saadet Dairesi önüne konarak buradan helallik alınmıştır. Padişahların Has Oda'da Hz. Peygamber'e ait eşyayla baş başa kalmak ihtiyacı⁴⁸ hissettikleri de bilinmektedir. 3 Kasım 1839'da Mustafa Reşid Paşa tarafından okunan Gülhane Hattı Hümayunu'nun, hırka-i saadet odasında bulundurulacağı duyurulması da gerek odanın önemini gerekse kıymet verilen şeyin ne kadar değerli olduğunu izah etmenin bir aracına dönüştüğünü göstermektedir.⁴⁹ Padişahların hayatlarının her alanında kutsalla iç içe olmaları da dikkate değerdir. Kutsal Emanetler ve özellikle Hırka-i Saadet Dairesi bilhassa devlet geleneğinin içinde yer alarak padişahların doğumlarından ölümlerine kadar hayatlarının her alanına nüfuz etmiş ve onlara manevi yol göstericilik rolü üstlenmiştir.

Gör. 1:
Hırka-i Saadet
(Aydın, 2004,
64-65)

Hırka, tasavvuf geleneğinde sembolik anlamları da olan bir giysidir. Hırkaya ait özellikler, onu tek başına kutsal bir giysiye dönüştürür. Kutsal/mübarek bir kişinin/ şeyhin elinden giyilmesi, bir yere bağlılığın işareti olması, giyen kişinin gerek ahlaki

47 Gruber, 2020, 30.

48 Bu durum ibadet etmek için yalnız saray erkânına ve imparatoriçeye mahsus küçük dairelerin bulunduğu Bizans saraylarını hatırlatmaktadır. Küçük bir ibadethane denilebilecek bu dairelerin birinde Bizans'ın ünlü imparatoriçesi Theodra'nın çok sevdiği ikonalarla saatlerce baş başa kaldığı ve onlarla konuştuğu bilinmektedir. Başeğmez, 1989, 12.

49 Küçükaşçı, 2019, 63-64.

gerek dinî belli yükümlülükleri kabul etmesi ve bu yükümlülükler için kurallara uygun davranması bu özelliklerden bazılarıdır. Bu nedenle hırka kişinin maddi ve manevi anlamda atacağı her adımı, işleyeceği her eylemi ölçüp tartmasına yarayacak adeta bir uyarı cihazıdır. Diğer bir deyişle kişiye hayrı hatırlatan ve şerre yönelmesine mani olan bir kalkan görevi görmektedir.⁵⁰ Tasavvufun ilk dönemlerinde sûfilerin giysisi “hırka” kelimesi ile karşılanmakta olup bu dönemde şeyhin dervişine giydirdiği tâc, ona verdiği herhangi bir örtü, mendil veya gömleğin “hırka” kapsamında değerlendirilmesi de hırka ve mendil arasındaki ilişkinin varlığını göstermektedir.⁵¹ Destimallerin temas ettiği Hırka-i Saadet’in Osmanlı’da ve İslam âleminde ne denli büyük bir öneme sahip olduğu yukarıda ifade edilmişti. Bu açıdan destimallerin onun bir uzantısı olması nedeniyle Hırka-i Saadet’e yüklenen bütün sembolik anlamları üzerinde taşıyan onun temsili bir parçası olduğu söylenebilir. Hz. Muhammed’e ait saç, tırnak, ter, gibi parçalar daha kendi döneminde bile ashap tarafından değer verilerek biriktirilmiş ve uğurlu sayılarak saklanmıştı. Sahabe bunlardan bazılarının ölünce kabrine konulmasını da istemiştir. Hz. Peygamber hayattayken bunlar sevgi bereket, şifa ve koruyuculuk sağlayan unsurlar olarak değer görmüştür.⁵² 19. yüzyılda ortaya çıkan destimaller de böyle bir geleneğin uzantısı ve tezahürüdür.

Hristiyanlıkta İsa’nın, Meryem’in, havarilerin, şehitlerin, azizlerin ve kutsallık atfedilen kişilerin ölümünden sonra kutsallaştırılan nesnelere genellikle ‘kalıntı’ anlamında kullanılan rölik ismi verilmiştir. Bunlar arasında giyilen elbiseler, ayakkabılar, kullanılan veya sahip olunan eşyalarla birlikte geride kalan bütün izler sayılabilir. Ayrıca rölikler, cesedin bütününden fiziksel olarak ayrılmış bir parçayı da kapsamaktadır.⁵³ Katolik kilise hukuku (Canon Law) önemli görülen kalıntıların tamamını numaralandırmıştır. Buna göre kutsal kişiye ait bedensel kalıntılar birinci sınıf rölikler olarak kabul edilirken; bu kişi tarafından giyilen ve ona temas eden nesnelere ikinci sınıf rölikler olarak tasnif edilir.⁵⁴ Bu anlayışa göre ikinci sınıf rölikleri örneklediren Pavlus’un bedenine değen bez, mendil ve peştamal gibi örtülerin hasta olanlara götürüldüğünde, kötü ruhların bedeni terk ettiği ve hastalıklarının yok olduğu belirtilmektedir.⁵⁵ Böylelikle kutsallık, sembolik olarak kutsal olanın yerine geçen ve onu temsil gücü kazanan nesnede yaşamaya devam etmektedir.

Hristiyan teolojisinin en belirgin özelliği Hz. İsa ile ilgili inanç ve kabuller üzerine temellendirilmesidir. Hristiyanlıkta Hz. İsa’nın dünyevi hayatından çok ölümü, dirilmesi ve semaya yükselmesi önem taşımaktadır.⁵⁶ Bu açıdan Hz. İsa ile ilişkili görü-

50 Uluç, 2001, 56; Gündüzöz, 2017, 89.

51 Gündüzöz, 2017, 81; Uludağ, 1998, 373-374.

52 Topaloğlu, 2003, 71-95.

53 Uygun, 2020, 11-12-13.

54 Röliklerin gruplandırılmasında tek bir yaklaşım geçerli olmayıp konuyla ilgili farklı sınıflandırmalar mevcuttur. Uygun, 2020, 16-17.

55 Elçilerin İşleri, 2022.

56 Harman, 2000, 465-472.

len ve kutsal kabul edilen kalıntılar arasında; kutsal haç, kutsal mızrak, kutsal mendil, kutsal kiremit, kutsal kâse, dikenli taç, Torino kefeni, vb. sayılabilir. Ayrıca “Azizlerin cesetlerinden veya elbiselerinden kalan parçaların bulunduğu mezarlar veya kiliseler de Hristiyanlarca tedavi, rehberlik veya affolunma merkezleri sayılarak hac maksadıyla ziyaret edilmektedir”.⁵⁷

Bütün semavi dinlerde kutsallığı tartışılmaz olan Kudüs’ün Hristiyanlar için önemi Hz. İsa’nın orada yaşamış olmasıyla ilişkilidir. Hristiyanlığın ilk devirlerinde Filistin, büyük bir kutsal emanet olarak görülmüş ve bütün bölgenin kutsal olduğuna inanılmıştır. Hz. İsa’nın doğduğu, yaşadığı, tebliğ faaliyetlerini sürdürdüğü, çarمیha gerildiği, gömüldüğü ve tekrar dirildiği yerler Hristiyanların kutsal ziyaret merkezleri olarak kabul edilmiştir. Bunların arasında Hz. İsa’nın vaftiz edildiği Ürdün nehri ve çarمیha gerildiğine inanılan Golgotha Tepesi gibi bazı yerlere diğerlerinden daha fazla kutsallık atfedilmiştir.⁵⁸ Kudüs’teki ‘kutsal emanetlerin’ yıkıldığı, Hristiyan hacıların Kudüs’ü ve kutsal yerleri ziyaretlerinin engellendiği yönündeki iddialar, dinî motiflerin etkili bir şekilde kullanıldığı Haçlı Seferleri’nin (1095-1272) en önemli sebebi olarak da gösterilecektir.⁵⁹

Kutsal Mendil, “kutsiyetin kendisinde görünür hâle geldiği kişi”⁶⁰nin bir resmini sunması bakımından son derece önemli olmasının yanı sıra hadisenin gizemli ve olağandışı şekilde vuku buluşu aynı zamanda Hz. İsa’nın gösterdiği bir mucizeye de işaret eder. Mendilin üzerine herhangi bir iz çıkmasaydı dahi Hz. İsa’nın tenine temas etmiş bir örtü olarak kutsal emanetler içinde bulunacakken kendisi “kutsalın dışavurumu”⁶¹ olan Hz. İsa’nın silüetini taşıması, İsa ikonografisinin şekillenmesine sağladığı katkı bakımından mendilin önemini artırmaktadır.

Gör. 2: Francisco de Zurbarán, “Veronika’nın Terli Örtüsü”, 1631, 70 x 51.5 cm, yağlıboya, Stocholm, Ulusal Müze. (Sayın, 2015, 26)

57 Harman, 1996, 384-385.

58 Harman, 1996, 385.

59 Taşpınar, 2017, 138; Koca, 2017, 19.

60 Otto, 2014, 216.

61 McGinn, 2014, 27.

Temasla Geçen Kutsiyetin Görünümü: Destimal Törenleri

Kelime anlamı itibarıyla el silecek bez, elbezi, yağlık, mendil anlamlarına gelen destimal, terim olarak Ramazan ayının on beşinde yapılan Hırka-i Saadet ziyareti sırasında bizzat padişah tarafından dağıtılan Hırka-i Saadet'e sürülmüş mendil büyüklüğündeki tülbindin adıdır.⁶² Ziyaretçilerin dağıtılan mendilleri manevi bir heyecanla titreyerek aldığı, törende bulunan bazı yazarların daha sonra kaleme aldıkları hatıratlarında⁶³ yer almaktadır. Bu açıdan Tanrısal olanla ilişkili olanı karşılamak için "Numinous" kavramını öneren Otto'ya atıfla destimal törenleri numinous bir deneyim⁶⁴dir denebilir. Hırka-i Saadet ziyareti davet edilenlere sarayda bulunacakları saat ve giyecekleri kıyafetlerin yazılı olduğu ve içinde yedi deste destimalin de bulunduğu özel davet tezkireleri yollarıdır. XIX. yüzyıldan itibaren destimaller ziyaret esnasında verilmeye başlanmıştır.⁶⁵ Bu mendiller hediye edilen kişilerce kıymetli bir hatıra olarak saklanırdı. Ayrıca daha büyük ölçülerde yapılarak her yıl Hırka-i Saadet'in muhafaza edildiği sandığa konulan bir destimalin varlığı da kaynaklarda geçmektedir.⁶⁶ Destimaller "dokunuşun izini taşıyan"⁶⁷ hırka-i saadet, sakal-ı şerif, kadem-i şerif gibi kutsal emanetlerin bir uzantısı veya onların devamı olarak değerlendirilebilir.

Törenler nitelik ve biçimleri ile devletin genel yapısına işaret ederken, toplumun kültürel dokusunu ortaya koyan temayülleri yansıtmaları bakımından da önemlidirler. Osmanlı Devleti'nin kültür tarihi çerçevesinde ayrıntıları tespit edilebilen her merasimin devletin hiyerarşik ve sosyal yapısının aydınlanmasına katkısı bulunmaktadır.⁶⁸ Destimal törenleri, Osmanlı'da son derece önemli bir yeri olan Hırka-i Saadet etrafında gelişen bir uygulamadır. Kaynaklarda bunun eski bir âdet olduğunu belirtilmekle birlikte XVI ve XVII. yüzyılda yazılan eserlerde ayın on beşinde yapılan mutad bir törenden söz edilmemektedir. XVIII. yüzyıla kadar belirli bir vakitte yapılan resmî bir tören bulunmazken ziyaretlerin bir devlet töreni niteliğinde ve muntazam olarak Ramazan'ın on beşinde yapılmasının XVIII. yüzyılın ilk yarısından itibaren gerçekleştiği kaynaklarda geçmektedir.⁶⁹ "XVIII ve XIX. yüzyıllarda muntazam olarak ramazanın on beşinde

62 Pakalın, 1993, 433.

63 "Dikkat etmişim, kürsisinin üzerinde hırkanın bogçasına sürdükten sonra hünkâr üstünde güzel bir kıta yazılmış tülbind mendilleri dağıtırken önünden takım takım geçen vezir, müsir, rical arasında tek bir simaya tesadüf edilmezdi ki manevî bir heyecan ile titremesin." Uşaklıgil'den aktaran Güngör, 2007, 223.

64 Otto, 2014, 119.

65 Binbaşı Cemal Bey'e Ramazan'ın 15. Günü olan Pazar günü üniformasını ve şeritli lacivert pantolonu giyip nişanlarını takarak saat beş buçukta Topkapı Sarayı'nda hazır bulunması bildirilmesiyle ilgili Bk. Ağca, 2013'ten aktaran Ağca Diker, 2019, 102.

66 Aydın, 2004, 208.

67 Sayın, 2015, 68.

68 Tarım Ertuğ, 1998, 45.

69 "XVIII. ve XIX. yüzyıla âit teşrifat defterleri ve arşiv vesikaları konuya bu şekilde yer verirler. Şimdilik bunların içinde tesbit edilen en erken tarihli kaynak Nâili Abdullah Paşa'nın Defter-i Teşrifati'dir." Tarım Ertuğ, 1998, 38-39.

gerçekleştirilen Hırka-i Saadet ziyaretleri, padişah ve ulemânın dışında devlet erkânının da iştirak etmesinden dolayı resmî devlet merasimlerinden birisi olma özelliğini kazanmıştır. Osmanlı devletinin son yıllarına kadar⁷⁰, hatta Sultan Vahdeddin dönemindeki iç ve dış karışıklıklara rağmen tören ihmal edilmemiştir.⁷¹

Fatih Sultan Mehmet döneminde padişahın özel dairesi olarak inşa edilen Has Oda, 1808'den itibaren padişahların ikametgâh olarak Boğaziçi'ndeki sarayları kullanmaya başlamasıyla tamamen Mukaddes Emanetler'in muhafazasına tahsis edilmiş ve ismi Hırka-i Saadet Dairesi olarak anılmıştır.⁷² Binanın içerisinde geçmişte padişahların şahsi hizmetini gören ve aynı zamanda üst düzeyde devlet hizmeti için eğitilen içoğlanlarına ayrılan Has Oda Koğuşu'nun Destimal Odası adını alması ise 19. yüzyılda olmuştur. Destimallerin bu odada hazırlanarak muhafaza edilmesiyle birlikte oda bu adla anılmaya başlanmıştır.

Gör. 3:
Destimal Odası
(Topkapı Sarayı,
2022)

Devlet ricali resmî kıyafetleriyle katıldığı Ayasofya Cami'nde kılınan öğle namazının ardından saraya gelip Babüssade önünde bir müddet bekledikten sonra tören için Hırka-i Saadet odasındaki yerlerini alırdı. Burada aşr-ı şerifler okunur ve ardından padişah kendi eliyle Hırka-i Saadet'in muhafaza edildiği sandukayı açarak hırkanın sağ köşesine yüz sürer ve sonra orada hazır bulunanlar da teşrifattaki sıralarına göre hırkaya yüz sürerlerdi. Her yüz sürenin ardından hırkanın bu kısmı küçük bir tülbentle silinir

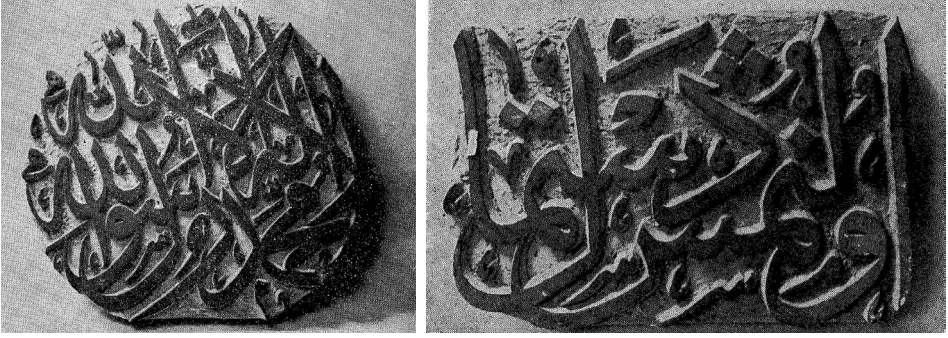
70 Hırka-i Saadet Merasimi, en son 1922 yılı Mayıs ayında (Ramazan 1340) gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Hırka-i Saadet dairesi kapatılmış ve bu protokol faaliyeti de devam edememiştir. 1964 yılında yeniden açılan Kutsal Emanetler Dairesi ile birlikte hırka ziyaretleri de devlet erkânının katılımı dışında dar bir çevrede gerçekleştirilmiştir. Bardakçı, 2017; Andı, 2019, 134.

71 Tarım Ertuğ, 1998, 45.

72 Aydın, 2004, 17.

ve bu örtü o kişiye hediye edilirdi. Herkes yüz sürdükten sonra hırka dualarla sarılarak sandukasına yerleştirilirdi. Zaman içerisinde hırkanın zarar görmemesi için hırkanın sağ köşesine konan hırkaya temas etmiş olan destimal adı verilen tülbent öpülmeye ve bu tülbentler öpülen kişiye hediye edilmeye başlandı.⁷³ Hırkanın üstünde öpülen tülbentler, kutsiyet sinmiş bir hatıra olarak saklanırdı.⁷⁴ Sultan Reşad döneminde destimaller hırkaya değil de bohçaya sürülerek takdim edilir olmuştur.⁷⁵

Birer yazma kalıbı olan destimal kalıplarının dahi destimallerin üretiminde kullanıldıklarından kutsal bir değer taşıdığına inanılmıştır.⁷⁶ Destimal üzerinde yer alan yazılardan bazıları şunlardır: Kelime-i Tevhid, Allah, Muhammed ve Dört halifenin adları, Peygambere salavat-ı şerif, peygamberi metheden çeşitli kenar yazıları, “Hırka-i Pak-i Resul’e mesh olunmuş dest-mal”... Ayrıca destimallerin basılması ve hazırlanması işi için sarayda destimal memurluğu görevi bulunduğu kayıtlarda geçmektedir.⁷⁷

Gör. 4-5: Destimal Kalıpları (Kaya, 1988, 112, 115)

Hırka-i Saadet ziyaretleri insanlara kutsalın somut bir göstergesini sunarken, ziyaret esnasında gerçekleştirilen “görme, dokunma, öpme ve yüz sürme ritüelleri”⁷⁸ yoluyla saygı ve hürmet gösterme, özlem duyulan birine ait bir eşyayla teselli olma işlevleri gerçekleşir. Bu ziyaret sayesinde inananlar aynı zamanda, peygamber sevgisini gösterme, onunla hasret giderme, bütünleşme ve “kutsala dokunmanın kutsallaştıracağı”⁷⁹ inancıyla kutsaldan kendilerine bir pay alma imkânına kavuşurlar. Önemi bu kutsal emanetle ilişkisinden alan Destimal-i Şerifler bir yönüyle Hırka-i Saadet’i çoğaltmakta ve ona insanların hayatına katılma evlerine götürebilme, çeyiz sandıklarına koyabilme, ölünce yüzlerine örtülmesini vasiyet etme gibi taşınabilir kutsal-koruyucu nesne hüviyeti kazan-

73 Aydın, 2004, 34-36; Önal, 2019, 120.

74 Koçu, 84’ten aktaran Kılıç, 2002, s. 131.

75 Aktaran Tarım Ertuğ, 1998, 42-43.

76 Çakmut, 1988, 104.

77 Çakmut, 1988, 117.

78 Gruber, 2020, 36.

79 Uygun, 2020, 330.

Gör. 6-7: Destimal Örnekleri (Kaya, 1988, 112, 116)

dırmaktadırlar. Sultan II. Abdülhamid'in, cenazesi kaldırılırken yüzüne Hırka-i Saadet Destimali ile siyah Kâbe örtüsü örtülmesini vasiyet ettiği kaynaklarda yer almaktadır.⁸⁰

Hırka-ı Saadet, padişahın yaşam alanının içinde bulunan, devamlı müracaat ettiği bir ziyaret yeridir. Destimaller ise devlet görevlileri, bürokratlar, askerler ve ulema sınıfı gibi⁸¹ ona sahip olan çeşitli kesimler için Hırka-ı Saadet'in kutsiyetine ulaşabilmelerini sağlayan birer aracıdır. Padişah dışındaki kişilerin bir nevi aynı ritüelleri uygulayabilmesi için destimaller onlara verilen bir hediyedir. Bu yönüyle destimal küçük bir hırka, hırkanın taşıdığı sembolik anlamları barındıran bir prototip ya da temsili bir hırkadır demek mümkündür.

Temastan İmgeye “Kutsal Mendil” İkonografisi

Geniş bir anlama sahip olan ‘ikona’, Hristiyanlığın başlangıç devirlerinde resmin her türlü için kullanılmaktayken daha sonraları sınırlanmış ve özellikle tahta levhalar üzerine yapılan, taşınabilir dinî resimler için kullanılmıştır.⁸² Dini unsurları öğretici ve simgesel boyutta ele alan ikonaların tılsımlı güçlerine de inanılarak zamanla ibadet nesnesi haline geldiği bilinmektedir.⁸³ Çeşitli kategorilerde incelenebilen ikonaları “İbadet İkonaları ve Deskriptif/Didaktik (Tanımlayıcı/Öğretici) İkonalar” olmak üzere iki gruba ayırmak mümkündür. İbadet amaçlı yapılan İsa ikonaları “Evrenin Hâkimi (Pantokrator) ile Taht Üzerinde İsa ve Kutsal Mendil” şeklinde üç bölümde değerlendirilmektedir.

80 Aktaran Küçükbaşcı, 2019, 64; Aydın, 2004, 46.

81 Topkapı Sarayı'ndaki kutsal emanet ziyaretleri daha ziyade seçkinlerin katıldığı mahrem bir merasim olarak değerlendirilmiştir. Gruber, 2020, 37.

82 Başgeçmez, 1989, 3.

83 Gültepe, 2016, 43.

Tanımlayıcı ve öğretici/eğitici ikonalar ise konusunu Hristiyan kutsal kitaplarındaki olaylardan almaktadır. İnsan eliyle yapılmamış yani mucizevi olarak ortaya çıktığına inanılan ibadet ikonaları Yunanca “Acheiropoietia” adıyla bilinmektedir. Hz. İsa’nın yüzünün izinin bulunduğuna inanılan Kutsal Mendil (Hagion Mandylion) en ünlü acheiropoietia’dan biridir. İnsan eliyle yapılmadığı için de ikonakırıncıları engellemek adına öne sürülen önemli bir kanıt niteliği taşımaktadır.⁸⁴

Hz. İsa’nın insan eliyle yapılmamış tasvirlerine dair rivayetler yaklaşık XI. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Simeon-Metaphrastes tarafından XI. yüzyılda kaleme alınan “Ortodoks Kilisesi’nin Azizler Takvimi”nde bu konuya yer verildiği görülmektedir. Takvimde anlatıldığına göre Edessa⁸⁵ kralı Abgaros hastalığına şifa bulmak için İsa’yı şehrine davet eden bir haberci gönderdi. Bu elçinin bir başka görevi de İsa’nın

resmini yaparak kralına götürmekti ancak bu konuda başarılı olamadı. Elçinin niyetini sezen İsa, yüzünü yıkadıktan sonra bir bezle kurulduğunda sureti beze geçti ve bunu elçiye verdi. Bu Kutsal Mendil, yani Hagion Mandylion sayesinde hastalığına şifa bulan Abgaros, bunu bir tahtanın üzerine gerdirip şehrin kapısı üstünde bir nişin üstüne koydu. Aradan zaman geçip putperestlik Edessa’da tekrar hâkim olunca bu resmi tahripten kurtarmak isteyen bir piskopos, resmin durduğu nişin önüne ancak bir duvar örmeye vakit bulabildi. Asırlar sonra Hristiyanlar nişi açtığında resmi buldular ve vaktiyle yakılmış olan kandilin hala yandığını gördüler. Her yıl kiliselerde tekrarlanan efsane bu şekildedir. Bu efsaneyi daha canlı bir biçimde yaşatmak isteyen kilisenin, sözü edilen mendilin resimlerini de yaptırdığı kaynaklarda geçmektedir.⁸⁶ Başka bir rivayete göre ise İsa, bu

Gör. 8: Kutsal Mendil (Başegmez, 1989, 91)

84 Brooks 2001’den aktaran Işık Şen, 2017, s. 482. Mendille ilgili tarihsel bilgiler için Bk. Özbebit, 2006, 15, 92.

85 “Kutsal Mendil’in Kudüs’ten sonra ilk geldiği yer Edessa (Urfa) olup 944 yılına kadar Edessa’da kalmıştır. Hristiyanlığı dünyada ilk kabul eden krallığın Urfa’da olması, şehrin Hz. İsa tarafından kutsanmış olmasından dolayı Urfa Hristiyanlar tarafından “Kutsanmış Şehir” (The Blessed city) adıyla tanınmıştır.” Kürkçüoğlu, 2018, 72.

86 Schweinfurth, 1953, 3-4; Başegmez, 1989, 29.

davetten memnun olduğunu belirtmekle birlikte Urfa'ya gelemeyeceğini ancak kendisinin göğe çekildikten sonra bir elçisini oraya göndereceğini bildirir.

V. yüzyılın sonlarına kadar yapılan tasvirlerde İsa, sakalsız bir genç adam şeklinde betimlenmektedir. VI. yüzyıldan itibaren yapılan resimlerde, mozaiklerde, duvar resimlerinde, kitap resimlerinde ve ikonalar üzerinde yer alan orta yaşlı gür saçlı ve sakallı şekildeki simasının kabul görmesi ise Kutsal Mendil efsanesi ile ilgilidir.⁸⁷ Mucizevi olarak ortaya çıkan resimlerle aynı dönemde İsa'nın suretine kesin bir şekil vermek adına atılan adımlardan biri de -İsa zamanında Kudüs'te valilik yapmış olan-Lentulus'un Roma senatosuna yazdığı mektuptur.⁸⁸ Bu mektupta tasvir edilen İsa tipi kendiliğinden ortaya çıktığına inanılan suretteki tipine uygundur. Böylece Bizans sanatı ve sonrasında İsa, Abgaros'a getirildiği söylenen resim ile Lentulus'un yazdığı düşünülen mektuptaki tarife uygun olarak tasvir edilecektir.⁸⁹

Kutsal Mendil, Evliya Çelebi'nin "*Seyahatname*"sinde de yer almaktadır. Evliya Çelebi 1649 yılının sonlarında Urfa'yı ziyaret ettiğinde Mendil'in "Çanlı Kilise"de muhafaza edildiğini, onu bizzat görmüş olduğunu ve negatif görümlü olduğunu anlatmaktadır.⁹⁰

Aynı efsaneye dayanılarak XV. yüzyıldan itibaren Azize Veronica'nın öyküsü ortaya atılır. Buna göre İsa, Golgota yolunda çarmıhını taşıırken bir kadın elindeki mendille terini siler ve mendilin üzerinde İsa'nın imgesi belirir.⁹¹ Her iki efsanenin de odağında İsa'nın bir mendille yüzünü silmesinin ardından silüetinin mendile geçmesi hadisesi yer almaktadır. Bu izleği içeren bir başka acheiropoietia örneği⁹² ise Kutsal Kefen'dir. İsa'nın çarmıhtan indirildikten sonra sarıldığı ve bedenine ait izlerin kumaşa çıktığına inanılan Kutsal Kefen, 1578'de İtalya'ya getirilmiş ve 1983'ten beri de Torino'da (San Giovanni Battista Katedrali'nde) tutulmaktadır. Buna rağmen kefenin sahipliği Vatikan'a aittir.⁹³ Bazı anlatımlara göre mendil, kefenin yüzü görülecek şekilde katlanmış şeklidir yani

87 Başeğmez, 1989, 29., Mendile çıkan izin gerçekliği ve sıhhati ile ilgili değerlendirmeler için Bk. Burckhardt, 2017, 87-91.

88 "Bu mektuba göre İsa açık ve pürüzsüz alnı, ileriye bakan gözleri, muntazam burnu, biçimli ve ufak ağzı, orta uzunlukta ikiye ayrılmış sakalı ile sakın fakat haşmetli bir yüze sahipti. Bu yüz ortadan ayrılarak kulaklara kadar inen gür kumral saçlarla çerçevelenmişti. Saçların uçları, kulakların altından itibaren omuzların üzerine bukleler halinde yayılıyor yahut geriye sarkıyordu." Başeğmez, 1989, 30.

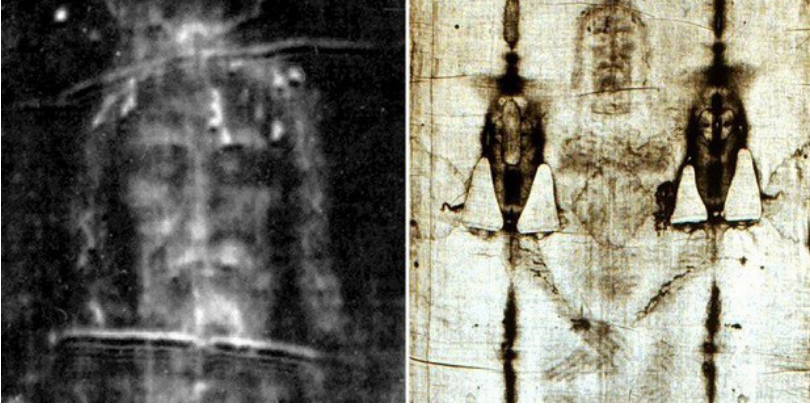
89 Başeğmez, 1989, 30.

90 Kürkcüoğlu, 2018, 67.

91 Bu olay nedeniyle kadın, azize olarak kabul edilerek vera (gerçek) ve ikon (imge) kelimelerinin birleşimiyle oluşan Veronica (gerçek imge) ismini alır. Azize Veronica resimlerde mendille İsa'nın yüzünü silerken ya da mendili elinde taşıırken gösterilmektedir. Tükel, 2018, 228.

92 *Forrest Gump* (1994) adlı filmde Forrest Gump adlı kahramanın yüzünü sildiği tişörtlü çıkan şeklin 'gülen adam' emojisini ilk kez ortaya çıkarmasını Kutsal Mendil'e bir gönderme olarak düşünebiliriz.

93 Kürkcüoğlu, 2015, 24.

Gör. 9-10: Torino Kefeni / Kutsal Kefen (T24, 2022)

kefenin sadece yüz kısmına mandylion denilmektedir. Mendil ve kefenin aynı örtüye ait parçalar olduğu tartışmalı olup bu karışıklığın nedeni olarak her ikisinin de tarihsel olarak yolunun Urfa'da kesişmesi gösterilmektedir. Ayrıca farklı hadiseler üzerine ortaya çıkmış olduğu da düşünüldüğünde çeşitli nedenlerle çoğaltılması durumu da göz önüne alınarak bu örtülerden daha fazla olduğu görüşü de ihtimal dâhilindedir.⁹⁴

İnsan eli değmeden mucizevi bir şekilde ortaya çıkan Hz. İsa resimleri, ilahi sanatın mahsulü olarak görülmüştür. Diğer yandan Tanrı'ya bir yüz kazandırmak⁹⁵ onun insana dönüşümünü yansıtır. Kutsal Mendil'de kendiliğinden beliren izler tanrısal olanın insan formunda bir yüze/surete bürünerek kutsalın görünümünün bir imajda ebedileşmesi açısından oldukça önemlidir.

Karşılaştırma ve Değerlendirme

Mendil

Mendil, kültür tarihinin başlangıcından günümüze kadar varlığını sürdürmüş bir maddi kültür ögesidir. Mendil üstlendiği işlevler bakımından kültürün ve sosyal yaşamın önemli parçalarından biri olarak öne çıkmıştır. Nurhayat Berker, "Türk Mendil Kültürü" adlı yazısında, mendilin tarihçesiyle ilgili olarak, erken Mısır medeniyetinde havlu veya peşkir denilebilecek bir bez parçasının varlığından söz eden bazı kayıtların olduğundan bahsetmektedir.⁹⁶

Bahaeddin Ögel'in "Türk Kültür Tarihine Giriş" adlı eserinde, Uygur duvar resimlerindeki mendil ve kuşak örneğine yer vermesi, bizleri eski Türklerde de mendil kullanımının mevcut olduğu sonucuna götürmektedir.⁹⁷ Tarih içinde mendil; giyim ku-

94 Kürçüoğlu, 2018, 72.

95 Breton, 2018, 18.

96 Berker, 1997, 8.

97 Ögel, 1991, 87.

şamın bir tamamlayıcısı olma, elde taşıma, boyuna bağlama, başlıklara sarma, mendile koku sürme, sevgilinin kokusunu taşıma, gözyaşını silme ve ağlamaya yardımcı olma, utandığını saklama, ter silme aracı, para ve şeker kesesi olarak kullanılma, gözünü mendille bağlayarak tedaviye yardımcı bir unsur, oyun aracı, selamlaşma ve vedalaşma aracı olarak kullanılma gibi çok çeşitli fonksiyonlar üstlenmiştir.⁹⁸ Örneğin Fatih Sultan Mehmet'in bazı minyatürlerinde elinde tuttuğu mendil önemli bir ayrıntı olarak dikkati çeker. Burada mendil padişahın ince ruhlu kişiliğine ve Türk kültüründe mendilin haberleşme aracı olarak kullanılan sembolik anlamına gönderme yapar.⁹⁹

Kutsiyet atfedilen bazı örtü ve kumaşlar arasında Kâbe örtüsü (*Kisve-i Şerife*), kapı örtüleri, perdesi ve kuşağı, türbe örtüleri, tılsımlı gömlekler vs. yer almaktadır. Buradan hareketle farklı dinlerde ve zamanlarda ortaya çıkmış Kutsal Mendil (*Hagion Mandylion*) ve destimaller mendile dayalı ikonografiler olması nedeniyle ortaklaşmaktadır.

Herhangi bir eşyayı sıradanlıktan kutsala dönüştüren sadece dinî bir referans kaynağı değildir. Kutsal-dışı insan için kutsalın anlamı; hatırası olan önemli bir yer ya da eşya olarak anlamlı bulunabilir. Kişinin kendi kişisel tarihinde hatırası olan bazı eşyalar önem kazanır. "Dinsel olmama niteliği en belirgin insan için bile olağan dışı, 'benzersiz' niteliğe sahip" eşyalar vardır. Bunlar onun özel evreninin "kutsal eşyaları"dır. Örneğin insanın doğduğu toprakların manzarası, ilk aşkların yaşandığı yerler, gençlikte ziyaret edilmiş ilk yabancı kentin bir köşesi veya sokağı dinsel olmayan insan için bir nevi kutsal mekân olarak diğer yerlerden ayrılır ve kişiye özel bir kutsal alan üretir.¹⁰⁰ Kutsal, özü itibarıyla dinî bir referans alanını koşullarken zamanla dinin¹⁰¹ yerine konulan farklı inanma ve tapınma biçimleriyle birlikte kutsallar da çeşitlenmiştir. Bu açıdan kutsalın alanını yalnızca teolojik ve metafizik âlemlerle irtibatlandırmak doğru olmaz. Pozitivist ve seküler çevrelerin de kendine ait kutsalları söz konusudur.¹⁰² Kutsal kalıntı kültürümüzde de çeşitli dönüşümler geçirerek devam etmektedir. Sıradan olanın kutsallaşması çoğunlukla bir kişi marifetiyle tezahür eder. Bu kişi geçmişte dinle ilişkili kişileri kapsamaktayken günümüzde bu durum devam etmekle birlikte kapsamın genişlediğini görmekteyiz. Bu anlamda "kutsal, doğrudan dinî olmayan, ancak kendisine dinî bir zihniyetin bağlanabileceği uçsuz bucaksız bir nitelendirir."¹⁰³ İlahi bir referans olmaksızın toplumda fenomen hâline gelen, popüler bazı kişi ya da gruplara, bir düşünceye, ideolojiye ya da spor veya sanat dünyasından kişilere ait herhangi bir olgu kendi inanmaları/taftarları/fanları tarafından kutsal bir görünüm kazanır.

Dünyaca ünlü oyuncu Lionel Messi'nin Barcelona takımından ayrıldığını açıkladığı konuşması esnasında duygulanarak gözyaşlarını ve burnunu sildiği mendil

98 Tanrıbuyurdu, 2010, 196-202.

99 Tonguç, 2019, 210.

100 Eliade, 2019c, 24.

101 "Din, insanın yaşamında esas aldığı ve düşüncelerine, tutumlarına, davranışlarına, sosyal ve doğal çevreye yönelik ilişkilerine yön veren yapıdır." Gündüz, 2020, 17.

102 Gündüz, 2020, 15

103 Vergote, 2002, 231.

bir milyon dolardan satışa çıkarılmıştır.¹⁰⁴ Mendilin Hz. İsa'nın suretinin mucizevi bir şekilde tezahür ettiği bir malzeme olarak değer kazanan Kutsal Mendil'den, İslamiyet'te kutsal sayılan bir eşyaya temas etmesi bakımından adına törenler düzenlenen destimallere uzanan hikâyesine Messi'nin mendilini eklemenin merkezinde mendil olan kutsal kalıntıları ortaklaştıran konumuza güncel bir katkı yaptığını söylemek yerinde olacaktır.¹⁰⁵ Eliade'ye göre "Kutsal taş ve kutsal ağaca, taş veya ağaç olarak tapılmaz. Onların kutsallığı hiyerofani olmalarından ne taş ne de ağaç olan bir şeyi, kutsal olanı göstermelerinden kaynaklanır."¹⁰⁶ Buradan hareketle onların kutsallığı ne mendil ne örtü ne de bir bez parçası olmalarından kaynaklanır. Tam tersine bu, "Ben sadece bir örtü, bir mendil, bir hırka değilim." deyişlerinin tezahürüdür.

Şifa

"Peygamberlerden sadır olan harikulade (âdetin üstünde) işler ve sözler hakkında kullanılır bir tabir"¹⁰⁷ olarak tanımlanan mucize, "Peygamberlerin nübüvvetlerinin doğruluğunu"¹⁰⁸ teyit eden bir terimdir. "Mucize inancın en sevdiği en kıymetli çocuğudur."¹⁰⁹ ifadesi inanç ve mucize arasındaki ilişkiyi gösterir. Metafizik bir alana işaret eden mucizeler, kişinin/peygamberin olağandışlığına vurgu yapar. Peygamberlerin en büyük mucizeleri arasında "şifa verme" sayılabilir. "Helenistik dünyanın daha pek çok "tanrısal insan"ında da görüldüğü gibi, İsa da hekim ve otacıdır."¹¹⁰ Hz. İsa'nın "iyileştirme mucizeleri" çocukluk çağından itibaren başlar. Bunlar arasında kötürümlerin, körlerin, cüzzamlıların, cine tutulmuşların, kanamalı kadının, Petrus'un kayınvalidesinin, eli tutmayan adamın, yüzbaşının hizmetçisinin iyileştirilmesi gibi hikâyeler vardır.¹¹¹ Bu iyileştirmelerin çoğunlukla temas yoluyla gerçekleştirilmesi konumuz açısından önemlidir.

Kutsal Mendil'in ortaya çıkışı da bir şifa arama çabasının ürünüdür. Hastaların Hz. İsa'yı görerek şifa bulduğunu duyan Abgaros, hastalığından kurtulmak için onu görme, göremeyecekse de resmine bakarak şifa bulma niyetindedir. Diğer ikonaların da

104 NTVSpor, 2022.

105 Başka bir örnek vermek gerekirse; Galatasaray'a ait Ali Sami Yen Stadyumu'nun yıkılıp yeniden yapılmasıyla birlikte toprak, tuğlalar ve duvar parçası gibi stadyuma ait kalıntılar Galatasaray Store'dan satışa sunulmuş ve stad kapanış yıldönümlerinde anılmıştır Galatasaray, 2022; İndytürk, 2022. Bu durum geçmişte tahrip edilen ikonlardan kalan parçaların halk tarafından muska olarak kullanılmasıyla da benzerdir. Taburoğlu, 2019, 140. Kavramsal açıdan bir çeşit 'din' olarak benimsenen futbola ait bir mekân olması bakımından stadyumun kutsal bir mabede karşılık geldiğini söylemek mümkündür. Seküler insanın mabedi diyebileceğimiz stadyumun yapısal parçalarına kutsallık atfedilmiş ve ona sahip olmak kişiyi adeta bir kutsal emanet sahibi kılmıştır. Köse ve Ayten, 2010, 22.

106 Eliade, 2019c, 15.

107 Pakalın, 1993, 560.

108 Pakalın, 1993, 560.

109 Otto, 2014, 98.

110 Eliade, 2019a, 433-434.

111 Uşun Tükel, 2018, 195-204.

yine bu inanca hizmet etmesi amacıyla tekrar tekrar üretildiği bilinmektedir. Troitsa Kilisesi'nden Ayasofya'ya getirilen ikonlardan birinin arkasında bulunan "Sofia kızın şifa bulması için" ibaresi, zengin ve soylu bir kişinin bu ikonayı hasta kızının şifa bulması dileğiyle ismarladığını gösterir.¹¹² Eliade'nin "Kutsal güçleri veya figürleri yardıma çağırarak yön bulmak"¹¹³ olarak ifadelendirdiği bu durumda kişi çaresi olmayan bir hastalık ya da bir dert karşısında Tanrısal bir güce sığınarak kutsalı yardıma çağırır ya da kutsalın şifaya aracılık edeceğine inanır.

Hz. Muhammed'in tenine bir şekilde temas eden eşyanın mübarek sayılması ve ondan şifa umulmasının tarihi Hz. Muhammed'in yaşadığı döneme kadar gitmektedir. Hz. Muhammed'in cübbesinin yıkandığı suyun şifa için kullanılması¹¹⁴, Büsürlü'nün Peygamber ve hırkasının şifa verici özellikleri hakkında yazdığı Bürde kasidesi¹¹⁵ kutsal nesnelerin şifa vasıtası olarak algılanışına örnek teşkil etmektedir. Bunlara ilaveten Hz. Muhammed'in vefatından sonra ortaya çıkan bazı sanatsal üretime de -hilye gibi- şifa ve koruyuculuk özelliği atfedildiği görülmektedir.¹¹⁶

Hastalıkların, kişinin işlediği günahın bedeli veya delili olarak görülmesi çok eskiye dayanan bir inanıştır. Bu durum insan bedeninde şeytanın hüküm sürmesi ya da güç kazanması anlamına gelmektedir. "Tabiattaki nesnelerin içinde ruh bulunduğu dair bu inancın izleri, eski Türkler arasında da tespit edilmiştir."¹¹⁷ Nitekim şamanın en önemli görevlerinden biri de hastaları tedavi etmektir.¹¹⁸ Kutsal kişilerin kötü ruhları insan bedeninden uzaklaştırabildiğine dair yaygın inancın bir yansıması olarak kutsal kabul edilen şeylerden şifa dilemek bir tedavi aracına dönüşmüştür.¹¹⁹ "Bu tür uygulamaların hepsinde atanın, ulu şahsın ruhunun gücü ile temas edilmek amaçlanmıştır. Bu kutsal kabul edilen yerlerden alınan taş, su, toprak gibi nesnelere, dokunmak, üzerinde taşınmak, içmek ve

112 Başeğmez, 1989, 24.

113 Eliade, 2019c, 27.

114 Bozkurt, 1997, 10.

115 Schimmel, 2004, 224. "Busiri, Kasidetü'l-bürde'yi ağır bir hastalığa yakalandığı sırada, Hz. Peygamber'e dini bir yakarış olarak kaleme almıştır. Rüyasında Hz. Muhammed, ondan kendisi için yazdığı bu kasideyi okumasını ister ve hırkasını çıkarıp şairin üzerine örterek onu mucizevi bir şekilde iyileştirir. Bu yüzden, dini ve manevi açıdan etkileyici bir dille yazılmış olan kasidenin, Hz. Peygamber'in manevi varlığını çağırma ve mucizevi bir tedavi gerçekleştirme gücüne sahip olduğuna inanılmıştır." Gruber, 2020, 47.

116 "Hilye; Hz. Muhammed'in yaratılışını, vücudunun dış görünüşünü, şeklini ve dış özellikleri ile güzel sıfatlarını anlatan metinlere verilen isimdir. Bu türde kaleme alınmış pek çok kitabın yanı sıra Peygamberimizin vasıflarını özlü bir şekilde anlatan hilye levhaları da hazırlanmıştır. ... bu levhaların huzur ve saadete, o mekanın tabii afetlerden ve yangınlardan korunmasına vesile olacağına, okuyan kimselerin Resulullah'ın şefaatine mazhar olacağına, O'nu rüyalarında göreceğine inanılmıştır." Aydın, 2004, 243.

117 Kaya, 2001, 202.

118 Kaya, 2001, 212.

119 Uygun, 2020, 230.

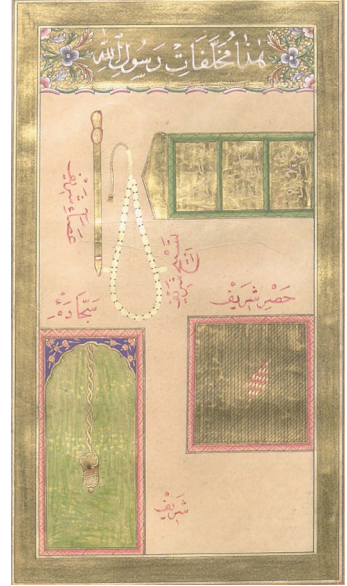
üzerinden dökülmek şeklinde aracı olarak kullanılmaktadır.¹²⁰ Şifa genellikle “ellerin hastalığın bulunduğu bölgeye temas ettirilmesi” şeklinde¹²¹ gerçekleşse de “uzaktan şifa”¹²²nın tesir gücüne de inanılmaktadır.

“Hastalıkların kaynağının şeytani olduğu”-¹²³na dayalı inançtan korunabilmek için kutsalın hüviyetine ve kapsayıcılığına ihtiyaç duyulmaktaydı. Şeytan ya da kötü ruhla sembolize edilen hastalığın vücuttan ve ruhtan uzaklaştırılması kutsal kişi ya da nesnenin maddi bir temasıyla veya manevi değere sahip olan tasviri aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Kutsal emanetlerin kendisi kadar görsellerinden de şifa umulduğunu görmekteyiz. Kutsal nesnenin ikonlaştırılıp çoğaltılması da kutsal nesnenin kendi kadar gerçek olarak algılanıp onun işlevini üstleniyordu.¹²⁴ Sultan Abdülmecid’in eşi Düzdildil Kadınefendi için hazırlanan bir yazmada şifa bulmak maksadıyla bu eşyaların tasvirine yer verildiği görülmektedir. “Hz. Muhammed’in hırkası, hem bir nesne hem de bir resim olarak izleyicilerine ve sahiplerine şifalı ve tılsımlı bir koruma sağlıyordu.”¹²⁵ Hırkaya bağlı olarak gelişen destimal geleneğinde ise mendillerin hırkaya hırkanın da Hz. Peygamber’e temas etmiş olması bu mendilleri dolaylı yoldan da olsa kutsal ve şifa verici kılmaktadır.

Sosyal bir ikonografi diyebileceğimiz destimal ile bir arketip olarak değerlendirebileceğimiz Kutsal Mendil’in her ikisi de kutsal kişiye ait izleri çeşitli dolaylımlarla üzerlerinde taşırlar. Bu mendillerin ortak paydası şifa verici kutsal nesnelere kabul edilmeleleridir.

Kutsalın Sembolizasyonu

Genellikle İslamiyet’le birlikte anılan tasvir yasağı bilinenin aksine tüm semavi dinlerde vurgula-

Gör. 11-12: Hz. Muhammed’in muhallefati, Düzdildil Kadınefendi’ye ait dua kitabı, İstanbul, H. 1261/M. 1845. Bavyera Eyalet Kütüphanesi, (Gruber, 2020, 40-41)

120 Kaya, 2001, 202.

121 Candan, 2005, 191’den akt. Değirmencioğlu ve Başçı, 2005, 69.

122 Değirmencioğlu ve Başçı, 2005, 70.

123 Eagleton, 2018, 221.

124 Gruber, 2018, 38.

125 Gruber, 2018, 47.

nan bir ilkedir. Bu ilke semavi dinlerin özüne uygun bir biçimde putlaştırmanın yasaklanmasına dayalı temel bir yaklaşımdan kaynaklanır. Tevrat'ta bununla ilgili açık hükümler yer alırken ilk Hristiyanlıkta putperestliğe düşme kaygısıyla ikon ve simge karşıtı bir tavır dikkati çeker.¹²⁶ Daha sonraları pagan inanışlarla birlikte diğer din ve kültürlerin de etkisiyle ikonlar yani resim yoluyla ibadet nesnelere üretilmiştir.¹²⁷ İslam tarihi ve sanatında yadsınamaz bir gerçek olan tasvir sanatı ise İslam tarihinin hemen her döneminde resim ve heykel de dâhil olmak üzere çeşitli sanat dallarında karşımıza çıkmaktadır.¹²⁸ Bununla birlikte yukarıda sözü edilen putlaştırma kaygısı Müslüman sanatçıların soyut formlara ve "figüratifliği"ne yönelmesinin ardındaki en temel sebeplerden biridir.¹²⁹

"İslamiyet'te 'kutsallık' tamamen semboliktir. Sembollerin kendileri ise asla mutlak kutsal değildirler. Nitekim Hz. Ömer (r.a) Kâbe'yi tavaf ederken Hacerul Esved'i öpmüş ve bu hakikati ifade etmek üzere 'Biliyorum ki sen bir taşsın, ne bir fayda ne bir zarar veremezsin. Ben Resulullah'ı seni öperken görmeseydim asla seni öpmezdim.' demiştir."¹³⁰ Kutsal eşyaların bu derece önemli olmaları onların ilahi kaynaklı kabul edilmeleriyle ilişkilidir. "Kutsal bir taşın tapılmasının nedeni, taş olması değil, kutsal olmasıdır; taşın varoluş hali aracılığıyla tezahür eden kutsallık, onun hakiki özünü açığa çıkarır."¹³¹ Bu açıdan eşyanın kıymetini arttıran şey onun muhtevasına ait bir özelliğinden ziyade temsili gücüne dayanır.

Hristiyanlıkta kutsalın tasviri, ikon kültürünün de temelini teşkil eden Kutsal Mendil arketipine dayanır. Hz. İsa'nın tasvirleriyle birlikte Hz. Meryem ve azizlerin de yer aldığı pek çok ikona üretilmiştir. Kutsal Mendil'in kaynaklık ettiği ikonalar zaman zaman yükselen ikonakırıci hareketlere karşın dini anlama, yayma ve ibadet etmenin bir aracı olarak varlığını sürdürmüştür. "Kutsallık duygusunun doğduğu yer"¹³² olarak da nitelenen yüz açısından bakıldığında Hz. İsa'nın yüzü, Tanrı'nın İsa'ya (insana) dönüşürken insanlar tarafından görülebilmemesine imkân tanıyan bir suret olarak¹³³ kutsallık kazanıp prototipleştirilirken, Hz. Muhammed'in yüzünün bir örtüyle gizlenerek verildiğini -çeşitli minyatürlerde- görmektediriz. "Diğer yandan, kutsal emanetler, kişisel eşyalar, hilyeler ve resimli dua kitapları gibi unsurlar Hz. Muhammed'in varlığını ve yaşadığı coğrafyayı metaforlar ve mecazlar yoluyla duyumsamaya yarıyordu. Bu soyutlama tarzı, resimli İslam yazmalarında evvelce kullanıldığı görülen Hz. Peygamber'in figüratif tasvirlerinin zamanla yerini almıştır."¹³⁴ Bu bağlamda destimalleri Hz. Muhammed'i anımsatan temsili bir nesne bir metafor olarak yorumlamak mümkündür.

126 Ayvazoğlu, 2019, xix-xx.

127 Mitchell, 2005, 135.

128 Ayvazoğlu, 2019, xxi.

129 Ayvazoğlu, 2019, 21-22.

130 Buhari, 25'ten aktaran Polat, 2014, 36.

131 Eliade, 2019c, 104.

132 Breton, 2018, 16.

133 Breton, 2018, 21.

134 Gruber, 2018, 14.

Gör. 13:
Skylitzes
kroniğinden
mandylion,
Bizans, 14. Yüzyıl
(Sayın, 2015, 19)

Burckhardt ikonun Hristiyanlıkta oynadığı role benzer bir rolü İslam sanatlarından hat sanatına atfederken¹³⁵ ikon ile hilye arasında benzerlik kurmak da mümkündür. Kutsal Mendil, Hz. İsa'nın mucizevi bir şekilde tecessüm ettiği tasvirinin dini ve sanatsal gelişimini içinde taşıırken İslam sanatında bunun karşılığı olarak sözel bir tasvir¹³⁶ olan 'hilye'yi örnek gösterebiliriz. Hz. Muhammed'in fiziksel özellikleri ve güzelliğini sade bir dille detaylı biçimde anlatan eserlere hilye denir. 'Fizyonomik bir portre'¹³⁷ olarak hilye, bakan kişiye Hz. Muhammed'i zihninde canlandırma, O'nunla yakınlaşma ve bütünleşme imkânı sağlayan bir temaşa aracı olarak işlev görür.¹³⁸ Yazının İslam sanatında aslı fonksiyonu dışında apayrı bir ifade vasıtası olarak kullanıldığını söylemek mümkündür.¹³⁹ Hat sanatı harflerin bedenselleştirilmesiyle düşünsel figürler yaratırken¹⁴⁰ hilye yazıdan hat da çizimlerden yola çıkarak bir anlamda harflerin görsel bir panoramasını sunar. Nitekim yazının İslam medeniyetinde oynadığı rol ile resmin Batı medeniyetinde oynadığı role¹⁴¹ ilişkin imaj ve metinle ilgili geniş çaplı karşılaştırmalar literatürde mevcuttur.¹⁴² Simonides'e atfedilen "Şiir konuşan resim, resim dilsiz şiir"¹⁴³ sözünden yola çıkarak ikon dilsiz bir şiir, hilye ise konuşan bir resim şeklinde yorumlanabilir. Sanatları duyulara indirgeyerek yapılan hiyerarşik kıyaslamaları bir kenara bırakırsak ikonun tem-

135 Burckhardt, 2017, 160; Aksoy, 2021, 65.

136 Gruber, 2018, 60.

137 Soucek'ten aktaran Gruber, 2018, s.15

138 Gruber, 2018, 15.

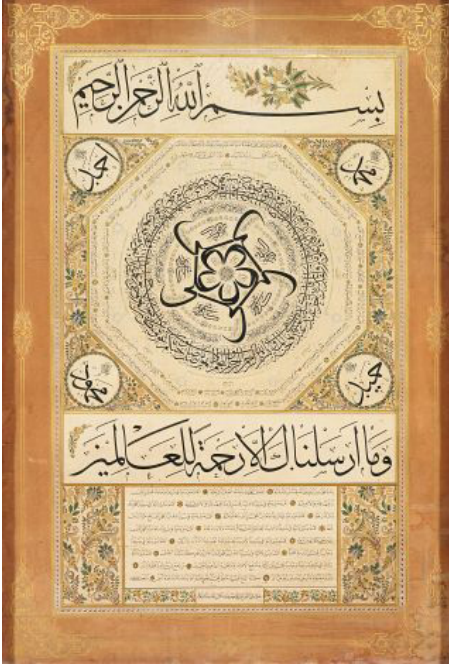
139 Ayvazoğlu, 2019, 130.

140 Sayın, 2015, 54.

141 Ayvazoğlu, 2019, 134.

142 Bk. Mitchell, 2005, 40-58.

143 Mitchell, 2005, 61.

Gör. 14: Mehmed Fehmi Efendi'nin 1313 (1895-96) tarihli hilyesi (TDV İslam Ansiklopedisi, 2022)

Gör. 15: Hilye, Hasan Rıza imzalı, 1297 tarihlidir. (Ayдын, 2004, 240)

sil ettiği görsel yaklaşım ile hilye ve hat sanatından örnekleyebileceğimiz figüratif dışı¹⁴⁴ söz ve resimli yazıyı (resim yazılı) araç edinen sanatsal ürünler, iki dinin estetik algısı ve sanat felsefesinin arkasındaki ayrımları izah etmemize imkân tanır diyebiliriz.

Sonuç

Hristiyan inancında yer alan “Kutsal Mendil” ile Türk İslam geleneğinde devlet eliyle törene dönüştürülmüş olduğunu gördüğümüz “Destimal-i Şerif” mendilleri karşılaştırıldığında iki ikonografinin ortak ve farklı yönlerinin olduğu tespit edilmiştir. Her iki dinde de çeşitli açılardan kutsiyet atfedilen bu mendillerin şifa verici özelliklerinin öne çıktığı görülmektedir. Bunun yanında bereketi artırması, koruyucu kutsal eşya olarak işlev görmesi, uğurlu, mübarek, bereketli sayılması ve kutsal kişiye ait eşya yoluyla manevi anlamda onunla bir olma/bütünleşme imkânı sunması bakımından ortak özellikler taşıdıklarını söylemek mümkündür. Kutsal emanetlerin çizim, resim ve görsellerinin kutsal kabul edilmesinin yanı sıra onları konu edinen edebi ürünlere dahi kutsiyet atfedildiği görülmektedir. Sembolizasyon noktasında ise birinin müphemlikten beslenirken diğersinin

144 Gruber, 2018, 32.

cisimleştirme çabası içerisinde ama her iki şekilde de canlı tutulması sağlanarak günlük yaşam pratiklerinin içine katılması söz konusudur.

Her iki mendilde de kutsiyetin temas yoluyla geçtiğini söyleyebiliriz. Yalnızca Kutsal Mendil’de Hz. İsa’nın tasvirinin ‘insan eli değmeden’ yani ‘mucizevi’ bir şekilde ortaya çıktığına inanılması onun mahiyetini farklılaştırmaktadır. Kutsal Mendil ve destimaler birer hierofanidir yani kutsalın eşyadaki görünümünü yansıtmaktadır. Destimal hırkayı, hırka Hz. Muhammed’i imlerken Kutsal Mendil, Hz. İsa’yı imlemekle kalmaz onun suretini sunar ve onu görselleştirir. Hırka ve destimal temasın izini taşıırken Kutsal Mendil söz konusu olduğunda buna imge de eklenir. Temas sonucunda gerçekleşen mucize, hadiseye olağandışı bir yön çizer. Kutsal eşyaya temas ettirilerek bir nevi insan eliyle kutsiyet kazandırılan destimal dolaylı bir yol izlerken kutsal nesnenin üretimine de önemli bir örnek teşkil eder. İsa’nın terini sildiği mendil ise kutsal kişiye ait eşyanın kutsallaşmasından bahisle hatırı sayılır bir değere sahipken siluetin aksı mucizesi meseleye farklı bir değerlendirme alanı da açmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ağca Diker, S. (2019), *Has Oda ve Teşkilatı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aksoy, M. (2021). Kutsal Sanat Söylemini Mescid-i Nebevi Üzerinden Yeniden Düşünmek. *Çeşm-i Cihan*. (8/1), 58-81.
- Andı, M. F. (2019). Türk Sanatı ve Edebiyatında Mukaddes Emanetlerin İşlenişi, *500. Yılında Mukaddes Emanetler Kitabı*. İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.
- Atalar, M. (1994). Kutsal Emanetler, *XII. Türk Tarih Kongresi*, 1079-1095, Ankara: TTK.
- Atasoy, N. (1998). Hırka-i Saâdet. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 17, 374-377) İstanbul: TDV Yayınları.
- Aydın, H. (2004). *Hırka-i Saadet Dairesi ve Mukaddes Emanetler*. İstanbul: Kaynak Kitaplığı.
- Bardakçı, M. (2017). Bir devlet geleneği 95 yıl aradan sonra ilk defa yerine getirildi. URL: <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/1527372-bir-devlet-geleneği-95-yil-aradan-sonra-ilk-defa-yerine-getirildi>. (E. T.: 22.02.2022).
- Başğömez, Ş. (1989). *İkonalar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berker, N. (1977). “Türk Mendil Kültürü”, *Sanat Dünyamız*, (3/9), 8-12.
- Berkli, Y. (2006). Ardahan Çevresinde Görülen Soyut İnsan Biçimli Mezar Taşları. *Sanat Dergisi*. (9), 174-186.
- Berkli, Y. (2007). *Erzurum ve Erzincan Çevresindeki Koyun, Koç ve At Biçimli Mezar Taşları ve Sanat Tarihindeki Yeri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Berman, M. (1994). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*. (Ü. Altuğ ve B. Peker, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bozkurt, N. (1997). Mukaddes Emanetlerin Tarihi ve Osmanlı Devletine İntikali. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (13-14-15), 7-26.
- Breton, D. L. (2018). *Yüz Üzerine Antropolojik Bir Deneme*. (O. Türkay, Çev.) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Burckhardt, T. (2017). *Doğu'da ve Batı'da Kutsal Sanat*. (T. Uluç, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.
- Coşkuner M. ve Aslan, S. (2018). İktidarın Aynasında Hurafeler: 19. Yüzyıl Osmanlı'sında İktidarın Hurafe Üretimi, *Doğu Batı*, (21/84), 155-174.
- Cox, J. L. (2004). *Kutsal İfade Etmek*. İstanbul: İz Yayıncılık.

- Çakmut, F. (1988). Topkapı Sarayı Müzesi'nde Bulunan Destimal Kalıpları. *Türk Yazmacılık Sanatı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Değirmencioğlu, A. Ö. ve Başçı, A. (Ed.). (2014). *İsa Peygamber ve Anadolu İkonografisi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Demirci, K. (2002). Kutsiyet. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 26, 495-496) İstanbul: TDV Yayınları.
- Eagleton, T. (2018). *Tanrı'nın Ölümü ve Kültür*. (S. Dingiloğlu, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Eliade, M. (2019a). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi-2*. (A. Berktaş, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınevi
- Eliade, M. (2019b). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi-3*. (A. Berktaş, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınevi
- Eliade, M. (2019c). *Kutsal ve Kutsal Dışı*. (A. Berktaş, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Eliade, M. (2020). *Dinler Tarihine Giriş*. (L. A. Özcan, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Elçilerin İşleri, (2022). 19: 11-12. URL: <https://www.kutsalkitap.org/online-incil-oku/>. (E. T.: 22.02.2022).
- Erş, İ. (2021). *Kutsalın Yorumu*. İstanbul: Beyaz Baykuş Yayınları.
- Ertuğ Tarım, Z. (1998). Osmanlı Devlet Teşrifâtında Hırka-i Şerif Ziyareti, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, (16), 65-45.
- Eşmeli, İ. (2020). *Dinlerde Kutsal Kişi Fenomeni*. Ankara: İlahiyat Yayınları.
- Galatasaray, (2022). Ali Sami Yen Stadı Özel Ürünleri Tüm GSStorelarda!. URL: <https://www.galatasaray.org/haber/gs-magazacilik/ali-sami-yen-stadi-ozel-urunleri-tum-gsstore-larda/24840>. (E. T.: 22.02.2022).
- Gruber, C. (2020). *Osmanlı-İslam Sanatında Tapınma ve Tılsım*. (E. Gökyaran, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Güç, A. (1998). Dinlerde Kutsal ve Kutsallık Anlayışı, *Dinler Tarihi Araştırmaları-I*, 337-353, Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları.
- Gültepe, G. (2016). *Plastik Sanatlarda Soyut Somut Gösterge ve Görseller Üzerine Metaforik Bir Yaklaşım*. (Sanatta Yeterlik Tezi), Atatürk Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Gündüz, Ş. (2009). Kutsal Hakkında Konuşmak: Dinsel Söylemde Mitos, *Milel ve Nihal*, (6/1), 9-26.
- Gündüz, Ş. (2020). *Güç, İktidar ve Kutsal*. İstanbul: Hikav Yayınları.
- Gündüzöz, G. (2017). Tasavvuf Kültüründe Hırka, Alem ve Seccâde. *Akademik Bakış Dergisi*, (64), 79-94.

- Güneş, K. (2010). *İslâm Düşüncesinde Kutsallık*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Güngör, T. (2007), *Enderun Saray Mektebinde Has Oda Teşkilatı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Harman, Ö. F. (1996). Hac. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 14, 382-386) İstanbul: TDV Yayınları.
- Harman, Ö. F. (2000). İsa. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 22, 465-472) İstanbul: TDV Yayınları.
- Işık Şen, V. (2017). Bizans İkonalarından Postmodern Sanata 'Bakire Meryem ve Çocuk' Teması. *Proceedings Book of 2nd International Scientific Researches Congress on Humanities and Social Sciences*, 481-488.
- İndyurk, (2022). Galatasaray, yıkılışının 9. yılında Ali Sami Yen Stadı'nı unutmadı. URL: <https://www.indyurk.com/node/115971/spor/galatasaray-y%C4%B1k%C4%B1n%C5%9F%C4%B1n%C4%B1n-9-y%C4%B1n%C4%B1nda-ali-sami-yen-stad%C4%B1-unutmad%C4%B1>. (E. T.: 22.02.2022).
- Kaya, M. (2001). Eski Türk İnanışlarının Türkiye'deki Halk Hekimliğinde İzleri. *Folklor/Edebiyat*. (7/25), 199-218.
- Kaya, R. (1988). *Türk Yazmacılık Sanatı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kılıç, D. A. (2002), *17 Yüzyıl Osmanlı Saray Teşrifatı ve Törenleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Koca, S. (2017). Haçlı Seferleri Sebep ve Sonuçları Bakımından Nasıl Değerlendirilebilir?. *Gazi Akademik Barış*, (10/20), 15-35.
- Köse, A. ve Ayten, A. (2010). *Türebeler*. İstanbul: Timaş Yayıncılık.
- Kubbealtı Lugatı. (2022). Kutsal maddesi. URL: <http://www.lugatim.com/s/kutsal>. (E.T.:22.02.2022).
- Küçükkaşçı, M. S. (2019). Dünden Bugüne Mukaddes Emanetler Dairesi. *500. Yılında Mukaddes Emanetler Kitabı*. İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.
- Kürkçüoğlu, S. S. (2015). Hz. İsa ve Abgar Mektuplaşması Kutsal Mendil Kutsal Kefen. *Şurkav*, (23), 20-26.
- Kürkçüoğlu, S. S. (2018). Hz. İsa ve Abgar Mektuplaşması ile Kutsal Mendil/Kefen'in Kudüs Şanlıurfa (Edessa)- İstanbul- Torino Serüveni ve Kültürel Miras Turizmindeki Yeri. *Türkbilim*, (Aralık) 60-75.
- McGinn, A. R. (2014). Rudolf Otto ve Kutsal'a Dair. *Kutsala Dair*. (S. Ghaffari, Çev.) İstanbul: Altıkırkbeş Yayın.
- Mitchell, W. J. T. (2005). *İkonoloji (İmaj, Metin, İdeoloji)*. (H. Arslan, Çev.) İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

- Mol, H. (2020). *Kimlik ve Kutsal*. (Ö. F. Darende, A. Taştan, Çev.) Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Musahan, A. Y. (2015). İslam İtikadında 'Kutsal'ın Sınırı, *E-Makâlât Mezhep Araştırmaları*, (7/2), 121-150.
- NTVspor, (2022). Burnunu silmişti! Peçete 1 milyon Dolar'a satışta. URL: <https://www.ntvspor.net/futbol/messi-nin-burnunu-sildigi-pecete-1-milyon-dolar-a-satista-6117b88e0ee4c666848ad0d2>. (E. T.: 22.02.2022).
- Ocak, A. Y. (2018). *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Otto, R. (2014). *Kutsala Dair*. (S. Ghaffari, Çev.) İstanbul: Altıkkırkbeş Yayın.
- Ögel, B. (1991). *Türk Kültür Tarihine Giriş C. 5*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Önal, A. (2019). Osmanlı Saray Merâsimlerinde Mukaddes Emanetler ve Hırka-i Saâdet Dairesi, *500. Yılında Mukaddes Emanetler Kitabı*. İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.
- Öz, T. (1953). *Hırka-i Saadet Dairesi ve Emanat-ı Mukaddese*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.
- Özbebit, M. (2006), 8. *Yüzyıldan 15. Yüzyıla Kadar Urfa Şehri'nin Siyasi, Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Hayatı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Harran Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.
- Özbolat, A. (2014). Kutsallaşma Sürecine Tipolojik Bir Yaklaşım: Ziyaret Fenomeni Örneği, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (70), 121-138.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Panofsky, E. (2018). *İkonoloji Araştırmaları*. (O. Düz, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Polat, E. (2014). Kutsalın Psikolojik Boyutu. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. (3). 23-53.
- Sayın, Z. (2015). *İmgenin Pornografisi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Schimmel, A. (2004). *Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri* (Ekrem Demirli Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Schweinfurth, P. (1953). Bizans İkonografyasında İsa. *Tarih Dergisi*. (3/5-6) 1-20.
- Taburoğlu, Ö. (2019). *Dünyevi ve Kutsal*. İstanbul: Metis yayınevi.
- Taşpınar, İ. (2017). Hristiyanlıkta Mistik Semboller. [Elektronik Sürüm], *Lacivert Dergi*, (36).

- TDK Sözlük. (2022). Kutsal maddesi. URL: <https://sozluk.gov.tr/>. (E. T.: 22.02.2022).
- T24, (2022). Torino kefeni Hz. İsa'nın dönemine ait. URL: <https://t24.com.tr/haber/torino-kefeni-hz-isanin-donemine-ait,226736>. (E. T.: 22.02.2022).
- Tarıbuyur, G. (2010). Bir Kültür Taşıyıcısı Bir Gizli Dil: Klâsik Türk Şiirinde Mendil. *Milli Folklor*. (22/87) 196-203.
- TDV İslam Ansiklopedisi, (2022). Hilye. URL: <https://islamansiklopedisi.org.tr/hilye>. (E. T.: 22.02.2022).
- Tonguç, A. (2019). Geleneğin Yenilenmesi: Minyatür, Bakış ve Farklı Görme Rejimleri Bağlamında “Fatih Portreleri” Çözümlemesi. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*. (5/9), 193-216.
- Topaloğlu, N. (2003). Hazreti Peygamber'in Zatı ve Eşyası İle Teberrük Meselesi. *Hadis Tetkikleri Dergisi*, (1/1), 71-95.
- Topatan, M. (2019). Mukaddes Emanetlere Dair Bir Literatür Denemesi. *500. Yılında Mukaddes Emanetler Kitabı*. İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.
- Topkapı Sarayı, (2022). Topkapı Sarayının en özel mekânları. URL: <https://www.yenisafak.com/foto-galeri/diger/topkapi-sarayi-nin-en-ozel-mek%C3%A2ni-2008767?page=30>. (E. T.: 22.02.2022).
- Tükel, U. ve Yüzgüller, S. (2018). *Sözden İmgeye Batı Sanatında İkonografi*. İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Uluç, T. (2001). *Tasavvuf Geleneğinde Hurka Giymek ve Giydirmek*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Uludağ, S. (1998). Hırka. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 17, 373-374) İstanbul: TDV Yayınları.
- Uygun, A. (2020). *Hristiyanlıkta Kutsal Nesnelere (Relikler)*. Ankara: Eskiyeeni Yayınları.
- Vergote, A. (2002). Kutsal, (H. Keskin ve A. Yapıcı, Çev.) Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, (2/2), 207-235.
- Yavuz, Y. Ş. (Ed.). (2017). *İslam Düşünce ve Geleneğinde Kutsiyet, Velayet, Keramet*. İstanbul: Kuramer.
- Yiğitoğlu, M. (2015). *Dinlerde Dua, Sunu ve Sunaklar*. İstanbul: Kitâbi Yayınları.

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi | *Ege University, Faculty of Letters*
Sanat Tarihi Dergisi | ***Journal of Art History***
ISSN 1300-5707 | e-ISSN 2636-8064
Cilt: 31, Sayı: 1, Nisan 2022 | *Volume: 31, Issue: 1, April 2022*

Sahibi (Owner): Ege Üniv. Edebiyat Fak. adına Dekan (On behalf of Ege Univ. Faculty of Letters, Dean): Prof. Dr. Yusuf AYÖNÜ ♦ Yazı İşleri Müdürü (Managing Director): Doç. Dr. Hasan UÇAR ♦ Editörler (Editors): Dr. Ender ÖZBAY, Prof. Dr. Semra DAŞCI ♦ Yayın Kurulu (Editorial Board): Prof. Dr. İnci KUYULU ERSOY, Doç. Dr. Lale DOĞER, Doç. Dr. Sevinç GÖK İPEKÇİOĞLU ♦ İngilizce Editörü (English Language Editor): Dr. Öğr. Üyesi Elvan KARAMAN MEZ ♦ Sekreteryaya - Grafik Tasarım/Mizampaj - Teknik İşler - Strateji - Süreç Yönetimi (Secretariat - Graphic Design/page layout - Technical works - Strategy - process management): Ender ÖZBAY

İnternet Sayfası (Açık Erisim) | Internet Page (Open Access)

DergiPark
AKADEMİK
<https://dergipark.org.tr/std>

Sanat Tarihi Dergisi hakemli, bilimsel bir dergidir; Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere yılda iki kez yayınlanır.

Journal of Art History is a peer-reviewed, scholarly, periodical journal published biannually, in April and October.

